

Прилози за нашу стару књижевност и историју

I

РУКОПИСИ У НИКОЉЦУ КОД БИЈЕЛОГ ПОЉА

Манастир Св. Николе, звани Никољац, данас парохиска црква у непосредној близини Бијелог Поља, помињан је досад неколико пута у стручној литератури, али више узгред. А.

Сл. 1. — Манастир Никољац

Гиљфердинг у свом путопису *Боснија, Герцеговина и Сјарая Сербія*, Спeterбургъ 1859, 314, говори о њему по казивању других, но сам га није посетио. У студији *Никољ Пазар и*

Бихор град (Годишњица IV, 1882) и Ст. Новаковић је писао о Никољцу по казивању других и посебно И. Руварца, и утврдио је, да је Никољац и Никољ Пазар једно исто место. У том као да још није био сасвим начисто К. Н. Костић у свом спису *Наши нови градови на југу* (Београд 1921, 75) кад пише: „Никољ-пазар који се помиње у 16 веку и као место близу града Бихора, вероватно је било тржиште око цркве Св. Николе, ако то није и само Бијело Поље, јер се једна црква у Бијелом Пољу још увек зове Никољац“. М. Лутовац, који је радио докторску тезу о *Привреди, саобраћају и насељима у Рожају и Бихору* (Београд, 1930), није знао за поменућу важну Новаковићеву студију. „Почетком 16 века помиње се Никољ-Пазар близу града Бихора“, пише он на једном месту, а на стр. 62 додаје, да му је „тај податак саопштио г. Д-р Драгутин Анастасијевић“.

Никољачка црква има врло лепу збирку старих рукописа, која се у њој скупила са више страна. Прва обавештења о тим рукописима добила је наша наука по преписима неколико записа, које је у њима нашао А. Пејатовић а објавио Љ. Стојановић у својој збирци *Старих српских записи и напisi*, III, 1905. Проф. Ђ. Киселиновић у „Извештају држ. реалне гимназије у Бијелом Пољу за 1929/30 годину“ (Бијело Поље 1930), у чланку „Стара школа у Бијелом Пољу“ скренуо је пажњу на велики број никољачких рукописа и покушао је утврдити, да је „до XVIII в. у манастиру Св. Петра постојала школа: школа за писменост и школа књижевна, где се неговала књига и било интереса за културна и књижевна питања... У XVIII веку та школа опада и у таквом стању преноси се у Никољску цркву, где је постојала скоро до половине XIX века“. Из примера, које је он навео, не могу се извести ти закључци; а из остале грађе, која се даље доноси, види се јасно да је та тврдња сувише произвољна и нетачна. Нешто напомена о рукописима у Никољцу дао је 1931 у *Богословљу* VI, 1, 65—70, Д. Н. Анастасијевић, који каже, нетачно, да их има „око 90“. После њега објавио је неколико записа из никољачких рукописа В. Р. Петковић, исто у *Богословљу* VI, 2, 163—7. Он је први после рата дошао у Никољац и почео проучавања у њему. Ми овде дајемо преглед рукописне грађе тога манастира, коју смо систематски прошли уз пријатељску сарадњу г.г. проте Ст. Димитријевића и професора

А. Соловјева и Душ. Поповића. Нарочиту захвалност дугујем г. проти Цветку Поповићу, чувару те збирке и њеном спасиоцу за време рата, који нам је цело време био на услузи.

О самој цркви написао је један мали чланак г. А. Дероко у Гласнику Скопског научног друштва XI, 1932, 135—6, који за њу мисли, да је „постојала вероватно много раније“ од XIV века. Хисторијат цркве од XVI—XIX века обрадио је, на основу поуздане, већином црквене рукописне грађе, наш ученик, наставник белопољске гимназије г. Б. Цвијетић. Ми с тога овде не доносимо, сем у три-четири изузетна случаја, у целини записе са рукописа, које је он преписао и које наскора намерава објавити.

1. *Еванђеље*, на папиру, 29×20.5 cm, површина писма 21.5×14.5 cm; без почетка и свршетка. Има сад свега 135 листа. Писан 1493/4 год. Његов важни запис доносимо у целини:

Бѣ лѣт(ѣ) ѣ тисѣщнѣ ѣ сѣпис(а) се сѣа кнѣга троудом(ѣ) ѿ потѣщаніем(ѣ) раба б(о)жїа Іѡанна дїакона нарицаемаго прѣзвѣтера ѿс Попов'цѣ, ѿ чѣѣ плати за сѣю кнѣгоу рѣе дїнарѣ. Да м(о)лю ви ѿ(тѣ)ци ѿ братїе по моеи смѣрти кѣмѣ доїде до рѣкѣ аще не боудеть ѿ чрѣва ми с(и)на ѿлїи брат(а)н'ца да ѣ проклет(ѣ) ко кѣ продати ѿ монах(ѣ) сѣрод(ѣ)никѣ сѣю кнѣгоу, тѣчїю да ходи по с(вѣ)щенныцѣх(ѣ), ѿнїи да чѣтѣ а да рекоут(ѣ): „б(о)гѣ да прѣстїи роба б(о)жїа Іѡанна ѿ брата мѣ Еѣка“. Да м(о)лю ви ѿ(тѣ)ци с(вѣ)тѣи въ тайнныих(ѣ) не забѣдите мене грѣшнаго, тако да бїи б(о)гѣ вас(ѣ) помѣнѣвъ въ ц(а)р(ѣ)ствѣи н(е)б(ѣ)снѣх(ѣ)мѣ.

п сѣпис(а) се сѣа кнѣга въ лѣта бл(а)гоч(ѣ)стиваго деспѣта Іѡанна Стѣпанова с(и)на. И писа ю смѣренны ѿ многѣгрѣшнїи дїакѣ Пѣтрѣ, чрѣвѣ а не чл(о)вѣкѣ, ѣбѣгїи б(о)ж(ѣ)ством(ѣ) а б(о)гаты грѣси. Да м(о)лю ви ѿ(тѣ)ци ѿ братїѣ ѿ мене грѣшнаго не забѣдѣте Х(рист)а ради.

2. *Еванђеље*, на папиру, оковано у сребро, 28.5×20.5 cm, површина писма 20.5×13.5 cm. Има 227 листи. У њему је Теофилактѣ предговор. Писан у XVI веку. Оковано 1784 год. Запис о окивању налази се, изрезан у сребру, на полеђини.

3. *Еванђеље*, на папиру, 28.5×20 cm, површина писма 20×13.5 cm, висина слова 5 mm. Има 310 листа. У њему је

Теофилактон предговор. Писали га до л. 66 поп Ратко, а даље поп Оливер. Поновљено 1644/5 год. Писано у XVI веку. Повезано 1882 год. у кадифу са сребреним распећем и васкрсењем и сребреним симболима еванђелиста на корицама. Записе из њега наводи В. Р. Петковић у Богословљу VI, 2, 165.

4. *Еванђеље*, на папиру, 28×21 cm, површина писма 21×12.5 cm, величина слова 6 mm. Има 373 листа. С Теофилактовим предговором. Писао га поп Оливер у XVI веку. Припадао раније манастиру Св. Тројице званом Мили. Један рукопис неког попа Оливера, можда овог истог, недатиран, помиње се у Хиландару. Ср. Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи, бр. 4250. Ср. овде бр. 3.

5. *Еванђеље*, на папиру, 20.5×13.5 cm, површина писма 16.5×10 cm. Без почетка и свршетка. Има 112 потпуно раскупусаних листова. Бугарске рецензије, XV века.

6. *Еванђеље*, на папиру, 20×13 , површина писма 17×10 cm. Готово потпуно пропао рукопис. Л. 45 и 52 новији додатак. Има свега 56 листова. Старији део је из XV, нов из XVIII века.

7. *Еванђеље*, на папиру, 30×20 cm, површина писма 22×13 , величина слова 5 mm. Без почетка и завршног листа који је прецепљен у пола. Има свега 333 листа. Писано је 1568 год.

8. *Еванђеље*, калиграфски рукопис на папиру, с иницијалима и заглављима. Површина 31×20.5 cm, површина писма 22×12 cm, висина слова 5 mm. Добро очувано. Има 379 листа. Има и предговор Теофилактон. Писан у манастиру Карпину 1592 год. Помиње се по препису А. Пејатовића у збирци Љ. Стојановића Старих српских записа и натписа, бр. 5628. Ср. В. Петковића, Богословље VI, 2, 166.

9. *Еванђеље*, на папиру, калиграфски рукопис, 30.5×20.5 cm, површина писма 21.5×13.5 cm; висина слова 4 mm; 251 лист. Има предговор Теофилактон. На л. 237^r налази се запис: се на л848 писах(ь), погрѣших(ь). Писано у XVI веку.

10. *Еванђеље*, на папиру, 31.5×21.5 cm, површина писма 19.5×13.5 cm, величина слова 6 mm. Има 362 листа; очувано је потпуно. Рукопис је XVI века.

11. *Аѵосѳол*, на папиру, 28×20.5 cm, површина писма 20×14 cm. Без свршетка. Има 245 листа. Писан је крајем XV или почетком XVI века.

12. *Ајосѿол*, на папиру, 20.5×14 cm, површина писма 14×9.5 cm. Нема завршетка. Очувано је 317 листа. Почетак је дописан доцније на прва два листа. Л. 3—6 писани су од једне руке, а од л. 7 даље писано је другом; оба су савремена и потичу из XVI века.

13. *Ајосѿол*, на папиру, 30.5×21.5 cm, површина писма 22.5×14 cm. Очуван потпуно. Има 200 листова. Писао га поп Радослав по наредби Цветка Вуковића и његове жене Јеле и приложили га храму Св. Николе у Никољ Пазару. Довршио га је 14 децембра 1524 у Никољ Пазару код храма Св. Николе и код протопопа Јована. Запис објављен по препису А. Пејатовића у Старим српским записима и натписима, бр. 5592. Д. Анастасијевић исправио, сп. д., 65, да то није пролог него апостол, како у ствари и јесте. Ср. В. Р. Петковић, сп. д., 166.

14. *Ајосѿол*, на папиру, 32×21.5 cm, површина писма 22×15 cm. Сав раскупусан. Има 153 листа. Редакција молдавско-јужноруска, са претежном употребом ѡ и ређом ж (молишѡ, сѡще, прѣпираѡхѡ сѡ, ѣѡѡ, сѣѡ, сѡднѣ, висѡщѡѡ, мѡжѡ, вѡсакоѡ правди, вѡ другоѡ сѡботѡ, сѡщѡѡ вѡ ѡзыцѡхѡ вѡсѡ иоудѡѡ и сл.). Писан је од две руке, али већи део потиче од Хана (Ханѡ) граматика. Почет је 17 новембра 1546, а довршен 1 фебруара 1547 год.

15. *Ајосѿол*, писан трском на папиру, 31.5×22 cm, површина писма 21×14.5 cm; висина слова 6 mm. Има 324 листа. Писан је у XVI—XVII веку с доста неуједначеним правописом, а са веома занимљивим језичним облицима.

16. *Службеник са ѱразничним еванђелима*, на папиру, 20.5×13.5 cm, површина писма 14.5×9 cm; висина слова 5 mm. Без почетка и краја; сад има 148 листа. Последњих 48 листа са апостолима и еванђелима писано је другом руком, много новијом. Први је део из XVI, а други с краја XVII века.

17. *Службеник*, на папиру, 22.5×16 cm, површина писма 16×10 cm; без почетка и свршетка, веома оштећен. Сад има 303 листа. Писан у XVI веку.

18. *Службеник*, на папиру, 20×12 cm, површина писма 16×9 cm; без почетка и свршетка, веома оштећен. Има сад 83 листа. Писан XVII века.

19. *Псалѿир с ѱоследовањем*, на папиру, 26.5×19 cm,

површина писма 21×13 cm. Сад има 212 листа. Почиње с предговором Василија Великог кѣ начело џал'мѡмѡ, а има и „повест“ архиепископа Еусевија. Последњи су листови веома оштећени. Писао га је 1534 год. у кабларском Св. Николи ђак Дмитрашин. Запис издао ЈѢ. Стојановић по препису А. Пејатовића, Стари српски записи и натписи, бр. 5597.

20. *Псалтир с ѡслоговањем*, на папиру, 21×14.5 cm, површина писма 15×9 cm. Без завршетка, има 202 листа. Писан од више рука. Текст до л. 6 је новији, а остало је из XVI века. На корицама залепљен одломак из једне хронике о Константину Великом.

21. *Псалтир*, на папиру, 28×18 cm, површина 20.5×13 cm. Очуван је лепо; има 137 листа. Писан је 1606 год., а био је раније својина манастира Грачанице. За његова писања био је митрополит рашки Симеон II. Ср. И. Руварца, Глас LXII, 1901, 29—30.

22. *Псалтир*, на папиру, 29×18 cm, површина писма 19×12 cm; има 100 листа. Има: прѣдисловіе и сказъ како състављенъ вѣсть џалтиръ; затим архиепископа Еусевија и Јована Златоуста: повѣсть ѡ џалмѡхъ; Јована Златоуста о молитви. Рукопис има лепих иницијала. Писан је у XVI—XVII веку.

23. *Минеј за месец јануар*, писан на папиру, у два ступца; 31×21.5 cm. Нема почетка. Има свега 178 листа. Од л. 49^г—71^г хвата служба Св. Сави са стихом, у тексту: Ђаѡѡ похвалимѡ, ти разоѡма, в(о)ж)е мон, дароѡи ми. На стр. 104 је запис: † прѡстите ѡ ѡ(тѡ)ци с(вѣ)ти погрѣшнх(ѡ) задрѣмаѡши ѡкаан'нїи. Писао га је 1537 год. јеромонах Сава у Заступу. Запис, у изводу, саопштио Д. Анастасијевић, сп. д., 67.

24. *Минеј за фебруар*, на папиру, у два ступца, 30×21.5 cm. Има 134 листа. На л. 55^в—74^г налази се служба Св. Симеону од Теодосија. Писао га поп Никола од Никољ Пазара при храму Св. Николе у месту Заступу, а довршио га је 5 августа 1537 год. Запис помиње А. Пејатовић у Старим српским записима и натписима, бр. 5600. Објавио га В. Р. Петковић у Богословљу VI, 2, 163.

25. *Минеј за фебруар—април*, на папиру, 30.5×21 cm; површина писма 22.5×14 cm; без почетка. Има свега 218 листа. На л. 33^г—47^в налази се служба Св. Симеону од Теодосија. На л. 106 запис: кон'ць фѣр'вѡрїю м(ѣ)с(ѣ)цѡ вѣ лѣт(о) ѡѡѡ. На л. 218 други запис: Њѣ лѣт(о) ѡѡѡ смѣренїи їѣр'монах(ѡ)

Данилѣ. Писан је 1588/9 год. Један јеромонах Данило писар помиње се у блиском манастиру Шудикову 1592 и 1599. год. Записи и натписи, бр. 823 и 897.

26. *Минеј за марѣ*, на папиру, 31.5×21.5 см, површина писма 23.5×14 см. Има 149 листова. Писан у два ступца и на целом листу. Писан је 1559 год., тогдa чювствуюѣиѣ вѣ Ёрѣблох(ѣ) архїеп(и)ск(о)поу кѣр(ѣ) Макарію, и тогдa прѣдрѣ'жеиѣ прѣстол(ѣ) на Хер'цегѣ Ёан'жагїи митропóлитоу вл(а)д(и)це кѣр(ѣ) Данилѣ, а у Будимљи кир Генадију. Писао га је презвитер Јован по наредби заступског игумана Григорија. Има нацртану руку с пером у њој и мастионицу, поред које пише: по́пъ Іо́áннъ. Запис у изводу саопштио Д. Анастасијевић, сп. д., 67.

27. *Минеј за јуни*, на папиру, писан у два ступца, 29.5×21.5 см. Има 155 листи. Писан у XVI веку.

28. *Минеј за јули*, на папиру, у два ступца, 29.5×21 см. Има 166 листа. Писао га поп Никола и завршио 6 априла 1537 год.

29. *Минеј за август*, на папиру, писан у два ступца, 28.5×21 см, има 167 листи. Писале га две руке, XVI века.

30. *Минеј за новембар*, на папиру, писан у два ступца, 31.5×21.5 см. Без почетка. Има 192 очувана листа. Писан је у XVI веку.

31. *Минеј за децембар*, на папиру, писан у два ступца, 31.5×21 см. Има 248 листова. На л. 143^v запис: Задремахъ, простите, трѣднь вѣхъ ѿ посла. [На четири места моли браћу да чувају рукопис да не буде свећом покапан. Писао га јеромонах Ниѣифор у Заступу у храму архангела Михаила за храм св. Николе 1537/8 год. Запис му је изванредно занимљив. Објавио га је В. Р. Петковић у Богословљу VI, 2, 163—5.

32. *Минеј ѣразнични*, на папиру, писан у два ступца, 31.5×22 см, површина писма 23.5×13.5 см; без почетка и свршетка. Има сад свега 62 листа, потпуно оштећена. Писан у XVI веку.

33. *Минеј ѣразнични*, на папиру, 29×21 см, површина писма 22×15 см. Нема почетка. Очувано је 214 доста оштећених листова. Од л. 196^r—211^r налази се служба Св. Симеону од Теодосија. Писан у XVI—XVII веку.

34. *Пролог од сѣйѣмбра до децембра*, на пергаменту, 28.5×21.5 см; површина писма 22×13.5 см; оштећен. Без

почетка и свршетка. Дописан доцније последњи лист са једним записом из 1716 год. Рукопис је XIV века. Прва три листа поцепана. Почиње 11 септембром и иде до 31 децембра. Сад има свега 152 листа. Од наших људи има кратка житија на л. 33^r—35^r Јована Рилског и на л. 37^{r-v} Илариона Мегленскога.

35. *Пролог од септембра до фебруара*, на папиру, 32.5 × 20.5 cm, површина писма 25 × 14 cm. Има 275 листа. У њему се налазе кратка житија Јована Рилског, Илариона Мегленског и Михаила војина. Припадао је раније манастиру Заступу. Житије Михаилово подудара се са оним, које је објавио Љ. Ковачевић у Гласнику срп. ученог друштва, књ. 63, 1885, 7—9.

36. *Пролог за октобар*, писан на папиру, 32.5 × 21.5 cm; површина писма 22.5 × 13.5 cm. Има свега 178 листа. На стр. 167—171 налази се служба: с(вѣ)т(а)го њ пр(ѣ)п(о)д(о)б-наг(о) ѡ(тѣ)ца н(а)шего ѡр'сеніа архіеп'(и)с(ко)па срѣб(ѣ)скаг(о); а од 171—78 служба Св. Петки. Рукопис је руско-молдавске провениенције. Има овај запис: Глав(а) свѣрѣшителю њ б(о)г(о)у дав(ѣ)шемъ по зач(ѣ)лѣ њ ко(нѣ)ц(ѣ). Тро(и)це с(вѣ)таѣ сп(а)си д(о)уша н(а)ша. Ѓю книгъ писал(ѣ) рабъ б(о)жїи Пѣвел(ѣ) њ выпи-салъ и тѣ бол'ше вѣ миней м(ѣ)с(ѣ)цных(ѣ) до сѣла Лѣб'ной, къ пр(ѣ)п(о)д(о)бнѣи Парасков'ви м(а)т(ѣ)ре н(а)шей хранител'ницѣ Пѣт'цѣ; который боудет(ѣ) поп(ѣ) с нѣх(ѣ) справокат(ѣ) попрошѣте г(оспод)а за раба б(о)жїа Пѣв'ла.

37. *Пролог од марта до августа*, на папиру, 31.5 × 21 cm; површина писма 22.5 × 14 cm. Добро очуван. Недостаје фебруарски део, од кога се налази само један лист. Има сад свега 291 лист. Писао га у манастиру Враншчици 1569/70 год. ђак Вук од Никољ Пазара. Запис из овог рукописа, по препису А. Пејатовића, објављен је у Старим српским записима и натписима, бр. 5616. О том ђаку ср. ранији запис из 1554 год. Ib., бр. 580.

38. *Пролог од марта до августа*, на папиру, 31.5 × 21 cm, површина писма 21.5 × 14.5 cm. Има 329 листа. Писан 1579.80 год., правѣщомъ вселѣ цр(ѣ)к(о)внаа пећском патријарху Герасиму. Писао га је у манастиру Куманици, од 1 октобра до 8 јануара, јеромонах Висарион. Запис је непотпуно објавио Д. Анастасијевић у Богословљу, 65—6, с погрешним наводом,

да се у овом прологу налазе још: један састав Константина Филозофа и један српски летопис.

39. *Окѣоих*, на папиру, 28.5×21.5 cm, површина писма 22×15.5 cm. Без почетка и свршетка; има 205 листа. Писале га три руке, једна у XVI, а друге две, с великим уметцима, у XVII веку.

40. *Окѣоих*, на папиру, 29×20.5 cm, површина писма 23×15 cm. Нема почетка ни свршетка; има 202 листа. Писале га две руке XVI века. Био 1597/8 год. приложен манастиру Ђурђевим Стубовима код Берана.

41. *Окѣоих од 5—8 гласа*, на папиру, 31.5×20.5 cm, површина писма 24×14.5 cm. Без почетка и свршетка, има 263 листа. Писале га најмање две руке XVII века.

42. *Окѣоих од 5 до 8 гласа*, на папиру, 29×22 cm, површина писма 23×15.5 cm. Веома оштећен; без почетка и свршетка. Сад има 204 листа. Писан у XVII веку.

43. *Триод ѿосни*, на папиру, 26×20 cm, површина писма 21.5×14 cm. Има 343 разасута листа. Довршен је 18 фебруара 1659 (година од рођења Христова, уписана у текст, гласи погрешно 1655). Писала су га три дијака Теодор, Раданко и Радомир. Један од њих записао је: *ѡ лѣто ѿ ирод (!) а ѿ рож(дѣства) Х(ри)с(то)ва ахѣс априла ѡ ѡувы мнѣ горкомѡ ѿ грѣзномѡ коркети се ѿ словѣ ѡ сен книзе начѣтех(ѣ) ѿ набахтах(ѣ) за толика лѣта ѿкаанны азѣ.*

44. *Триод ѿосни*, на папиру, писан у два ступца, 29×21 cm, веома оштећен, без почетка и свршетка, са 231 листом, XVI века.

45. *Тѣѣик*, на папиру, 21×13.5 cm, површина писма 15×9 cm, има свега 416 листа. Садржи типик Св. Саве Јерусалимског од 8 л. Од српских и словенских светаца има Св. Арсенија, Св. Саву, Св. Симеона и Св. Ђирила. Писао Ђвплох звѣдѣ (Никола дијак), у XVI веку. Био својина манастира Војсиловице и потписао се на њему патријарх Пајсије 26 октобра 1630. Запис објављен по препису А. Пејатовића у збирци Љ. Стојановића, сп. д., бр. 5656.

46. *Тѣѣик*, на папиру, 21×15 cm; површина писма 14×9 cm. Нема почетка; очувана су 464 листа. Имају тропари Св. Арсенију, Св. Сави, Св. Симеону. Написан је у манастиру Вољавчи 1606/7 год.

47. *Златоустове беседе*, на папиру, 31×21.5 см, површина писма 20.5×14 см. Има 147 листа. Садрижи беседе о Авраму (Ївѣрам' же вѣ богаты сѣлѣ). Нема завршетка. На корицама се налази овај запис патријарха Пајсија:

Гѣа с(вѣ)таа ѿ д(оу)шесп(а)сна книг(а) зовѣм(ъ) Златѣстѣ ѿ ѿвѣрамѣ бесѣда почѣнь лѣ и дошѣд(ъ) до мѣ; ѣ бесѣди мнѣ смѣрен'номѣ ѿ мнѣг(о)грѣшномѣ Паѵсею, ѿже несмѣ двѣ(то)ѿнѣ нарѣци се ѿр'хѣп(и)ск(о)пѣ, мѣнѣм' же прѣвл(а)гааго вл(а)д(и)ки Х(ри)с(т)а и того рѣждѣше ѿ м(а)т(ѣ)ри прѣс(вѣ)тыѣ вл(адн)ч(и)цѣ нашей в(о)городици при(с)но д(ѣ)вѣ Марѣи вѣзвѣд(ѣ)нѣ ми бѣв'шѣ на сѣи с(вѣ)ты прѣстѣлѣ, тогдѣ лѣтѣ мѣмѣтѣк'шѣ ѿрѣѣ ѿ писахѣ сѣ ѿ лѣт(о) ѿрѣѣ м(ѣ)с(ѣ)ца фе(в)р(ѣ)ара кѣ ѿ ѿелѣи Кѣислѣви. Овај запис патријархов утврђује друге белешке о ѿеговом доласку на патријаршиски престо.

48. *Зборник*, на папиру, XVI века, 29×21 см, површина писма 20×13.5 см. Без почетка и свршетка. Сад има 348 листа.

Од л. 1—170 је *Шестодневник*.

Од л. 171 почињу: Прѣдѣли сѣ в(о)го)мѣ разлѣчны проповѣданѣ ѿ вѣрѣ с(вѣ)тыѣ сѣвѣрныѣ ѿ ап(о)с(то)лѣскыѣ цр(ъ)квѣ гл(а)голѣмѣи сѣвѣрѣи ѿ Климента же и ѿнѣх(ъ) пр(ѣ)под(о)вѣных(ъ) ѿ вл(а)жѣных(ъ) ѿ(тѣ)цѣ (ѿ прѣдѣлѣ, ѣ истиннослѣвѣ, ѣ ѿбразѣ). На л. 183^r почиње: ѿ Латинѣх(ъ) сѣрѣч(ъ) Фрѣгѣх(ъ) ѿкоу(оу) низводит се сѣх(ъ) родовѣ ѿ ѿ ѣрѣси нѣх(ъ) ѿ почто ѿцѣпише с(ѣ) ѿ с(вѣ)тыѣ в(о)жѣе цр(ъ)квѣ.

Од л. 188 увезан је други рукопис, старији, XV века, исте величине. Почине овим: Гѣѣргѣа ар'хѣп(и)ск(о)ла ѿлѣѣѣан'дрѣскааго ѿ жити и ѿ затѣчени ѿв(а)на Злат(о)сѣтаго(о).

На л. 342^v: ѿвѣд(о)ра еп(и)ск(о)па трѣмѣдѣскаго ѿ затѣчени и ѿ скрѣвѣхѣ ѿвана ар'хѣп(и)ск(о)ла Кѣстан'тина града Злат(о)сѣтаго.

На л. 348^v почето је Прѣкла ар'хѣп(и)ск(о)па Кѣстантина града слово похѣално на памѣтѣ ѿвана Злат(о)сѣтаго.

49. *Зборник*, на папиру, 21.5×14.5 см, површина писма 15×11 см. Без почетка. Има 338 листа, писаних од више рука XV и XVI века.

Садрижи: на л. 9^r Андрије Јерусалимца: Глѣво на всѣмѣрноѣ вѣздвижѣиѣ ч(ъ)стнаго и животвѣреѣаго кр(ъ)ста. (Крѣста трѣжѣство творѣмѣ).

На л. 15^r Димитрија Кантакузина: Глѣво похѣалноѣ с(вѣ)т(о)мѣ великом(ѣ)ч(ѣ)никѣ Дѣмитрѣю мѣрѣвѣтѣч(ъ)цѣ.

На л. 20^v Патријарха Тарасија: Глѣво на вѣвѣд(ѣ)нѣ прѣ-

с(вѣ)тѣ вл(а)д(и)ч(и)ци нашеи в(о)городи(и)ци ѿ пр(и)сно дѣви Марїи.
(Свѣтло и свѣтоносно настоещее тръжъство).

На л. 29^г Житїе и жизнь и повѣсти сказанїю прѣславныхъ(ъ)
чюд(е)ск иже въ с(вѣ)тыхъ о(тѣ)ца нашего ар'хїереа и чюд(о)творца
Х(ристо)ва Николаа (!) Мириликїискаго.

На л. 47 Димитрија Кантакузина: въ кратцѣ похвалное
с(вѣ)т(о)мъ ар'хїерес и чюд(о)творцъ Х(ристо)въ Николаа.

На л. 49^г Патријарха Софронїя: Житїе и жител'ство
пр(е)под(о)бїиѣ м(а)тере нашеи Марїи Египтїины.

На л. 66^г Јефрема Сирина: Слово о смиленїи. (Прїидѣте
любимци).

На л. 75^в Максима Ритора: Слово на вл(а)говѣщенїе прѣ-
с(вѣ)тѣ вл(а)д(и)ч(и)це нашеи в(о)городи(и)ци.

На л. 90^в Јована Златоуста: Слово на вл(а)говѣщенїе
(Еъ прѣвсю недѣлю православнсю).

На л. 97^г Кирила Александриског: Слово въ с(вѣ)тѣхъ
празд(ъ)никъ цвѣтоносныхъ и о ждрѣвети.

На л. 105^г Јована Дамаскина: Слово о исх'шои смокѣв-
ници и о притчи винограда.

На л. 113^г Јована Златоуста: Слово о любодѣици и о масти.

На л. 117^в Јефрема Постника: Слово о вадници и о
алабастрѣ мѹра.

На л. 126^г Јована Златоуста: Ѽ слова иж(е) въ с(вѣ)тѣхъ и
великихъ четврѣтакъ о в(о)ж(ъ)ств'ныхъ(ъ) таин(ъ) с(вѣ)т(а)го
прищенїа.

На л. 129^г истог: Слово въ с(вѣ)тѣхъ великихъ петакъ и о разбѣн-
ницѣ (Д(ъ)нск(ъ) в(о)голюбное вл(а)гоч(ъ)стїе въселен'нсю съврши).

На л. 131^в од истог друго слово на исти дан (Беликаа
оубо ис(тѣ) тварь и(е)во).

На л. 134^в Јефрема Сирина: Слово о стр(а)сти Х(ристо)вѣ
въ с(вѣ)тѣхъ вел(и)кихъ петакъ.

На л. 139^г Георгија ѱакона: Бесѣда иже въ с(вѣ)тѣхъ и ве-
ликихъ пет'кѣ быв'шаа и га(а)гол'наа проповѣдающїа и Ѽ покаанїи
показующїа поч(ъ)сть.

На л. 150^в Георгија митрополита никомидиског: Слово
о еже прѣд(ъ)стоаше при кр(ъ)стѣ Ис(оус)овѣ м(а)ти его и сестра
м(а)т(е)ре его.

На л. 167^г Епифанија архиепископа кипарског: Слово
въ с(вѣ)тѣхъ и великсю сѣвѣтъ ѿ погрѣшенїи тѣла г(оспод)а нашего
Ис(оуса) Х(рист)а.

На л. 179^г Григорија Богослова: Глаго на с(вѣ)тѣю пасхѣ,
и на опожденіе.

На л. 181^г Јована Златоуста: Глаго на с(вѣ)тое въскр(ъ)-
сеніе Х(рист)о.во.

На л. 183^г Андрије Критског: Глаго похвалное с(вѣ)т(о)мѣ
и вѣликому въ м(с)ч(ѣ)н(и)цѣхъ повѣдоносцѣ Георгію.

На л. 190^г Анастасија мниха: Глаго на с(вѣ)тое Х(рист)а
в(о)г(а) нашего прѣвбраженіе.

На л. 201^г Јована Златоуста: Похвала с(вѣ)тымъ и вѣр-
ховнымъ ап(о)с(то)лѣмъ(ъ), Петра и Павла.

На л. 205^в Истог: Глаго о еже оубіиства горше не(тъ) еже
оклинати, пророка Захаріе видѣніе.

На л. 214^г Андрије Критског: На вѣсеч(ъ)стное спеніе
прѣс(вѣ)тые в(о)городице.

На л. 226^г Стезаніе бывшее въ крат'цѣ въ Іер(с)с(о)л(и)-
мѣхъ(ъ) при Гофроніи архіеп(и)ск(о)пѣ о вѣрѣ Хр(и)стіан'сѣхъ и за-
конѣ єврейскомъ(ъ).

На л. 229^г Изложеніе въ крат'цѣ о православнѣхъ вѣрѣ еже
длѣжно не(тъ) вѣсакомѣ Хр(и)стіаніи вѣдети и исповѣдати
до послѣднего издыханія.

На л. 231^г Повѣданіе въ кратцѣ съложено како и чесо
рад(и) ѿлѣчише с(ѣ) ѿ насъ(ъ) Латіне.

На л. 233^в Писаніе Миѣхила патріар'ха Костан'тинска град(а)
еже посла патріар'хѣ андіохійскомѣ Петрѣ о ересехъ(ъ) латин'скихъхъ.

На л. 236^г Писаніе Дом'ніка архіеп(и)ск(о)па вѣнетіискаго
(упућено истомъ лицу). И на л. 237^г Повѣт(ъ)писаніе с(вѣ)тѣишаго
патріар'ха Петра къ Домнікѣ.

На л. 245^в Къ жестокомъ(ъ) вин'нымъ(ъ) Латинѣмъ(ъ) позаченіе.

На л. 266^г Јована Дамаскина: Ѣ еже неразлѣчнѣ прѣбывати
слова в(о)ж(ъ)ствѣ доуше и плѣти и въ смърти г(о)с(под)ны и
единомѣ прѣбывати съставѣ.

На л. 269^г Сказаніе монахъ(а) кѣр(ъ) Д(а)в(и)да како Бар'лаама
изобрѣте съставляшаго свою ерѣсь.

На л. 277^в Ѣ постыныхъ Великаго Басиліа. Потом на л.
286^г од истог: Ѣ глаголюмъхъ(ъ) тайныхъ(ъ) книгъхъ(ъ) показаніе
яко еретичьскіа сѣтъ съписанія; потом на л. 287^г: Ѣ книгъхъ(ъ)
в(о)ж(ъ)ств'наго писанія нескрѣныхъ(ъ) и тѣждыхъ(ъ). На л. 291^г по-
чињу питања Никодима архимандрита тисменског и одговор

Еутимија Трновског о кандидатима за свештенство; затим на л. 300^v иако не под(о)багѣтъ празд(ъ)новати свѣ(отс) и пѣ(та)к(ъ).¹

Од л. 313^r почињу хронолошка обавештења, затим астрономска и општа географска, с једним нашим описом Јерусалима.

На л. 324^v ѿ пѣсѣнѣи соломоновскихъ(ъ) протѣкованіе ѿ еѿд(о)ритѣм(ъ) еп(и)ск(о)помъ Курѣ прѣвѣдено Констан'тинѣм(ъ) Философѣм(ъ) считѣаѣмъ срѣб'скимъ(ъ).

На л. 333^r, који је поремећен из ранијег реда, почиње један важан летопис.

Доста опширан, али прилично дилетантски, опис овог рукописа дао је Ђ. Киселиновић, сп. д., 17—26. Он се највише задржао на поменутом летопису. Д. Анастасијевић, сп. д., 65, погрешно наводи да се превод Теодоритова списка, који је учинио Константин Философ, налази у прологу из 1579/80 год. У тај исти рукопис он ставља и поменути летопис. Иначе, и он се у свом чланку највише задржао на летопису (стр. 66—7), давши неколико напомена о њему.

Последњи запис у том летопису је из 1495/6 год., а у самом Зборнику на л. 310^r налази се реченица: н(и)на же текѣѣе лѣто зѣд, т.ј. 1555/6 год.

Садржај овог важног зборника, о коме мислим писати посебну студију, потсећа на један зборник из збирке Валтара Богишића, који је описао Ст. Новаковић у *Starinama* X, 1879, 44—9, а који је у науци први употребио В. Јагић за своје издање Житија Стевана Лазаревића од Константина Филозофа (Гласник срп. ученог друштва XLII, 1875, 227). Тај зборник потиче с краја XVI века, а Богишић га је добио однекуд из Херцеговине, изгледа из никшићске области. Тај зборник је, најпре, по самом формату сличан нашем (19.5 × 15 cm). Затим, у њему се, као и у нашем, налази извештај о старом познавању земље. Најзад, што је најважније, ту се налази чланак Теодоритов о тумачењу *Песме над ѿсмама*. Чланак није преписан у целини и не помиње се уза њ име Константина Филозофа, али је главно да постоји. Од значаја је, што се тај чланак налази пред житијем

¹ Ту се налази став да Срби потичу од Бара и жене му Лега, који су имали пет синова: Кала (од ког су Калаври), Мелфа (Мелфићани), Виона (Венетици), Арвана (Арбанаси) и Сера (од ког су Срби — Срѣбѣ).

деспота Стевана; можда је то случајно, али је много вероватније да су тако доспели у непосредну близину што су их преписивачи рукописа (била су свакако двојица) нашли у неком изворнику заједно или што су знали да им је за нас писац једно исто лице, Константин Филозоф. И у овом рукопису налази се један хронографски прилог, али не летопис него родослов, који је објавио Ст. Новаковић, *ibid*, 52—60. Иначе, овај никољачки зборник има много богатију и разноврснију грађу и очуван је далеко боље од Богишићева, који је оштећен и непотпун. Из тога што су оба рукописа очувана на подручју старе Херцеговине ја не бих смео изводити никакве даље закључке и поред ових извесних додирних тачака.

50. *Катхастиг манастира Никољца*. Рукопис папирни, са белешкама и записима разних времена; почиње од XVIII века. У њему има неколико листова из ранијег општака. Помиње га Анастасијевић, *сп. д.*, 68.

51. *Катхастиг манастира Добриловине*, пренесен у Никољац 1833 год. Рукопис папирни са записима из разних времена; почиње од XVII века. Помиње га Анастасијевић, *сп. д.*, 68—70 и доноси из њега поменик архиепископа, патријараха и локалних митрополита, али није приметио да је припадао Добриловини, иако се тај манастир помиње на првом месту.

II

ЦРКВА У ЦРКОЛЕЗУ

У *Прилозима* VII, 1927, 224—5, дао је г. В. Р. Петковић један мали прилог о цркви у Црколезу са два натписа, које је добио од учитеља г. Петра Милчића. Он је у том чланку упозорио, да се црква помиње први пут у једној повељи кнегиње Милице датој 1395 год. манастиру Св. Пантелејмона у Св. Гори и да се из те повеље види да је црква постојала и у време цара Душана. У повељи се, на име, каже ово: *Бонѡда Новакъ и Бидослава приложи црьковъ светаго Їѡанна прѣдтече ѡ Црьколѣзѣ съ сели и съ метохоу и с меглами и правинами црькве те, що сї е дрѣжала конѣ цара Стефана*. (Акты русскаго на Св. Аѡонѣ монастыря. Кіевъ 1873, 397). После г. Петковића дао је неколико нових прилога г. С. Смирнов у *Сѣаринару* VIII—IX, 1933—4, 258—60. О архитектури цркве дао је стручно објашњење на истом месту г. Ђ. Бошковић.

Наша истраживања у Црколезу, која смо у лето 1933. год. вршили заједно са г. Ст. Станојевићем, дала су врло лепе резултате. Црква у Црколезу постоји и данас, само је у њој 1673 год. обновљен живопис. Црква је мала, сеоска, подигнута на једној главици изнад села истог имена, и својим обликом и изградом, врло простом, не изазива никакву нарочиту пажњу. Али је њено хисториско наслеђе изванредно драгоцено. У цркви се налазе три гроба. На једном од њих, на левој страни, испред олтара, постављена је лепа плоча од црвенкастог мермера, са овим натписом:

М(ѣ)с(ѣ)ца ијуна ѿ д(ѣ)нь прѣстави се раба б(о)жна Марта и
ѡ тѣжде м(ѣ)с(ѣ)цѣ ѿ прѣстави се оуиѣка еи Видослава и да не
ѡѣчна памѣтъ.

Тај натпис са не беспрекорним факсимилом и непотпуним читањем објавио је С. Смирнов *ib.*, 260. Он је наговестио, да би ова Видослава из натписа могла бити оно лице, које се помиње у поменутој повељи. И по месту где се гроб налази, и по необичности и лепоти надгробног камена, нама се чини да је та претпоставка потпуно вероватна. По свој прилици Видослава је била жена војводе Новака, власника цркве и села.

Други натпис, на десној страни, који је објавио г. Петковић по туђем читању, а од кога је г. Смирнов дао непотпун факсимил, гласи исправно овако:

† М(ѣ)с(ѣ)ца ѡктебра ѿ д(ѣ)нь престав[и] се раба б(о)жи
Иѡанѣ а зовомѣ мирскимѣ именемѣ Радославѣ челѣникѣ.

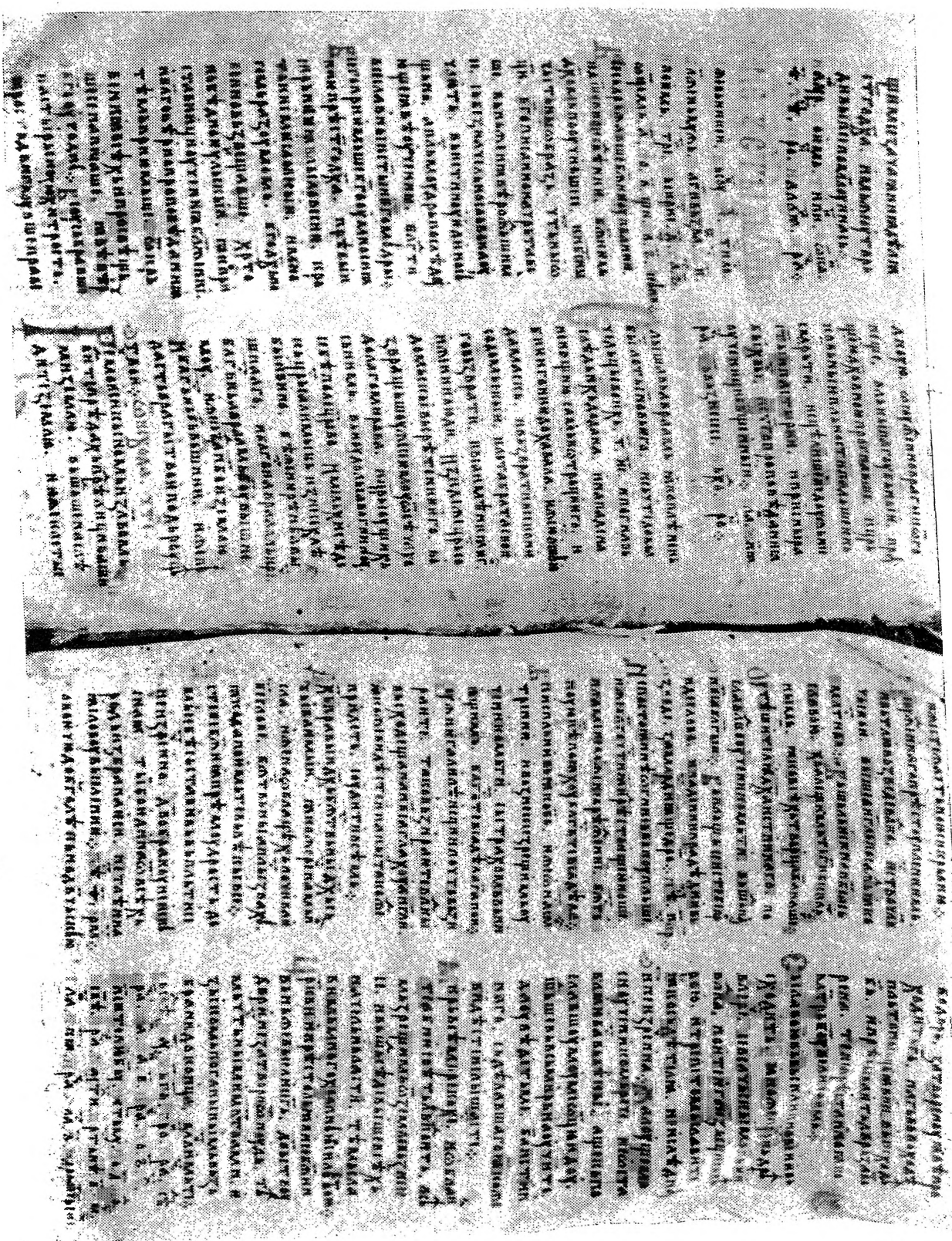
О том челнику Радославу ми немамо, на жалост, никаквих других вести, на основу којих би могли рећи нешто ближе о њему.

Трећи натпис на плочи, исто пред олтаром, веома оштећен, који је г. Смирнов прочитао само делимично, гласи у целини овако:

† М(ѣ)с(ѣ)ца ијуна ѿ прѣстави се р[аба б(о)жи] Иѡанѣ а зовомѣ мирскимѣ [именемѣ] Богд(а)нѣ. Поменете братиѣ, а васѣ богѣ.
И самѣ билѣ [како] и ки чѣто билѣ и ѣ.

Нисмо сигурни ни ко је овај Богдан. Да је био угледан човек види се јасно по томе, што је сахрањен у цркви. Помишљао сам на Богдана писара Ђурђа Бранковића, који је 15 новембра 1419 писао једну повељу у Вучитрну (Ст. Новаковић, Законски споменици, 531) и на судију Богдана, који

се 1330 год. помиње у Дечанској повељи (ib., 646), али за обе те комбинације немам никакве поузданије подршке.

Сл. 2. — Из Посног триода у Црколезу (бр. 5)

Сем та три гробна натписа, која припадају XIV или XV веку, у овој цркви је очувано све до данас и неколико веома старих рукописа. Цела збирка има ове рукописе:

1. *Еванђеље*, на пергаменту, 21.5×17.5 cm, површина писма 18.5×12 cm. Очувана 183 листа, без свршетка. Рукопис је несумњиво из XIII века.

2. *Праксајосѿол и еванђеље*, на пергаменту, 26×16.5 cm, површина писма 22×13 cm. Нема почетка ни свршетка, знатно оштећен. Има свега 118 листи. Бугарске рецензије, XIV век.

3. *Еванђеље и ајосѿол*, на папиру, 31×21 cm, површина писма 22×15 cm. Нема почетка. Очувано 285 листи. Неки су од њих у средини покидани. XV—XVI век.

4. *Праксајосѿол с еванђељем*, на пергаменту, 26×19 cm, површина писма 19.5×15.5 cm. Нема завршетка. Бугарске рецензије. Очувано 228 листи. XIII—XIV век. На л. 223 додата доцнијом руком белешка: *въ тажде д(ѡ)нѣ иже въ с(ѡ)тѣх(ѡ) ѡ(тѣ)ца нашего Глави архиепископа срѣпскаго.*

5. *Посни ѿриод*, на пергаменту, писан у два ступца, 29.5×22 cm. Нема почетка ни свршетка. Очувано свега 120 листова. XIII - XIV век.

6. *Минеј ѿразнични*, на пергаменту, 27×19.5 cm, површина писма 21×16 cm. Веома оштећен. Без почетка и свршетка. Има свега 123 листа. XIII—XIV век.

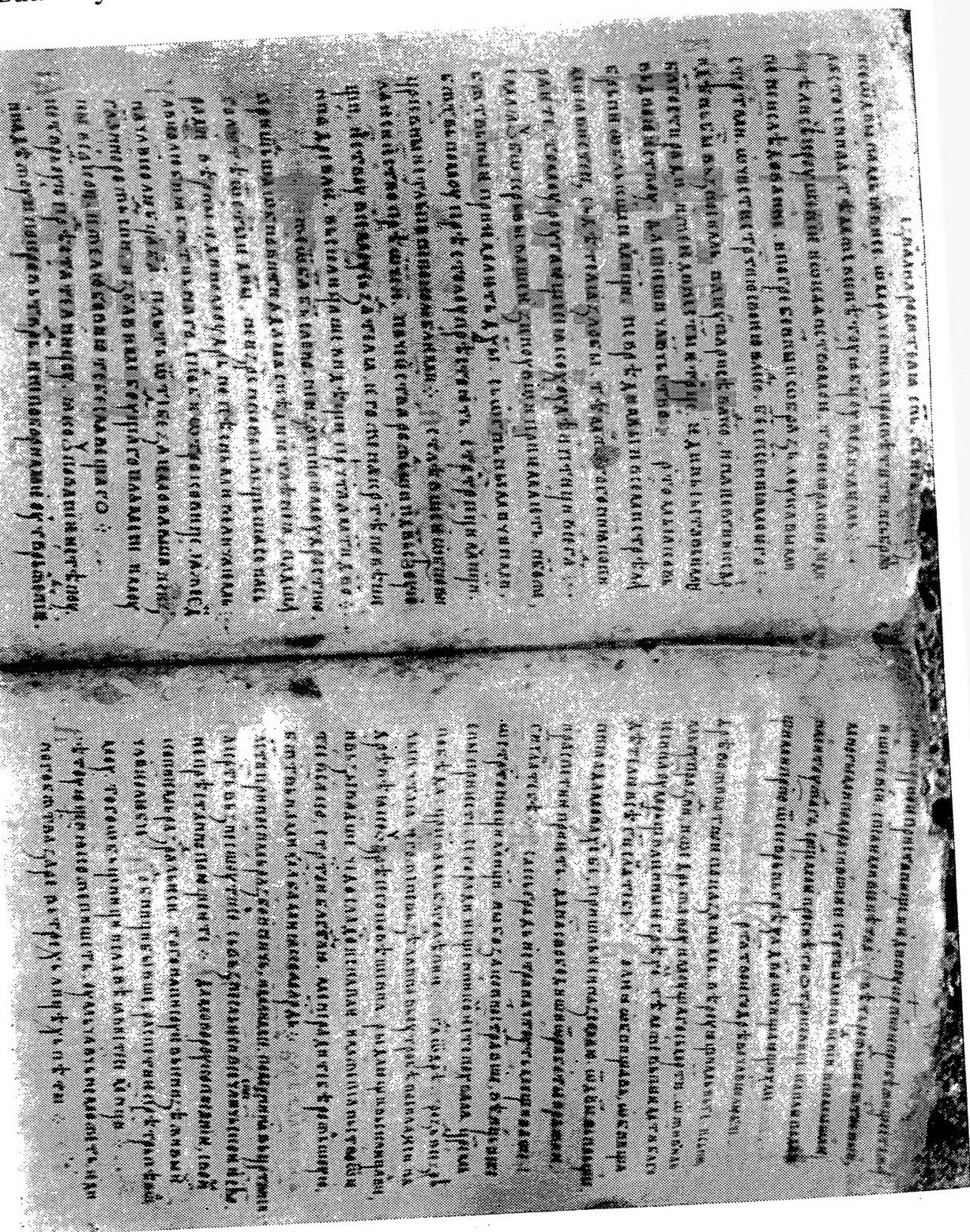
7. *Минеј ѿразнични*, на пергаменту, 21×16 cm, површина писма 15.5×9.5 cm. На л. 10 истрт запис. Нема почетка ни свршетка. Очувано свега 156 листа. XIV век. Запис на л. 154: *Гню книгѣ приложи Іѡанѣ ѿ болгарѣ за вечни поменѣ и тѡ ю ѣ ѿнѣти ѿ сѣѣ храмѣ с(ѡ)ѣтаго Іѡана прѣд(ѡ)тѣча да ѡс(ѣ) проклет(ѡ) ѿ г(о)с(под)а в(о)га вѣ(сѣ)дрѣжитѣлѣ и да ѡс(ѣ) с(ѡ)ѣти Іѡанѣ сѣпрѣникѣ на Х(рис)ѡ(ѡ)мѣ пришествѣю вѣ л(ѣ)ѡ ѡр и ѿи м(ѣ)с(ѣ)ца марта і д(ѡ)нѣ аминѣ. Запис је с неким малим погрешкама објавио С. Смирнов, сп. д., 260.*

8. *Минеј од сѣѣтембра до аѣрила*, на папиру, 28.5×21 cm, површина писма 22×14 cm. Нема завршетка. Очувано 308 листа. На л. 267 има служба Св. Сави. XIV—XV век.

9. *Минеј од сѣѣтембра до децембра*, на папиру, 28×20 cm, површина писма 23×16 cm. Очувана 333 листа. Нема завршетка. Рукопис је крај XV или почетак XVI века.

10. *Служебник*, на папиру, 20×13 cm, површина писма

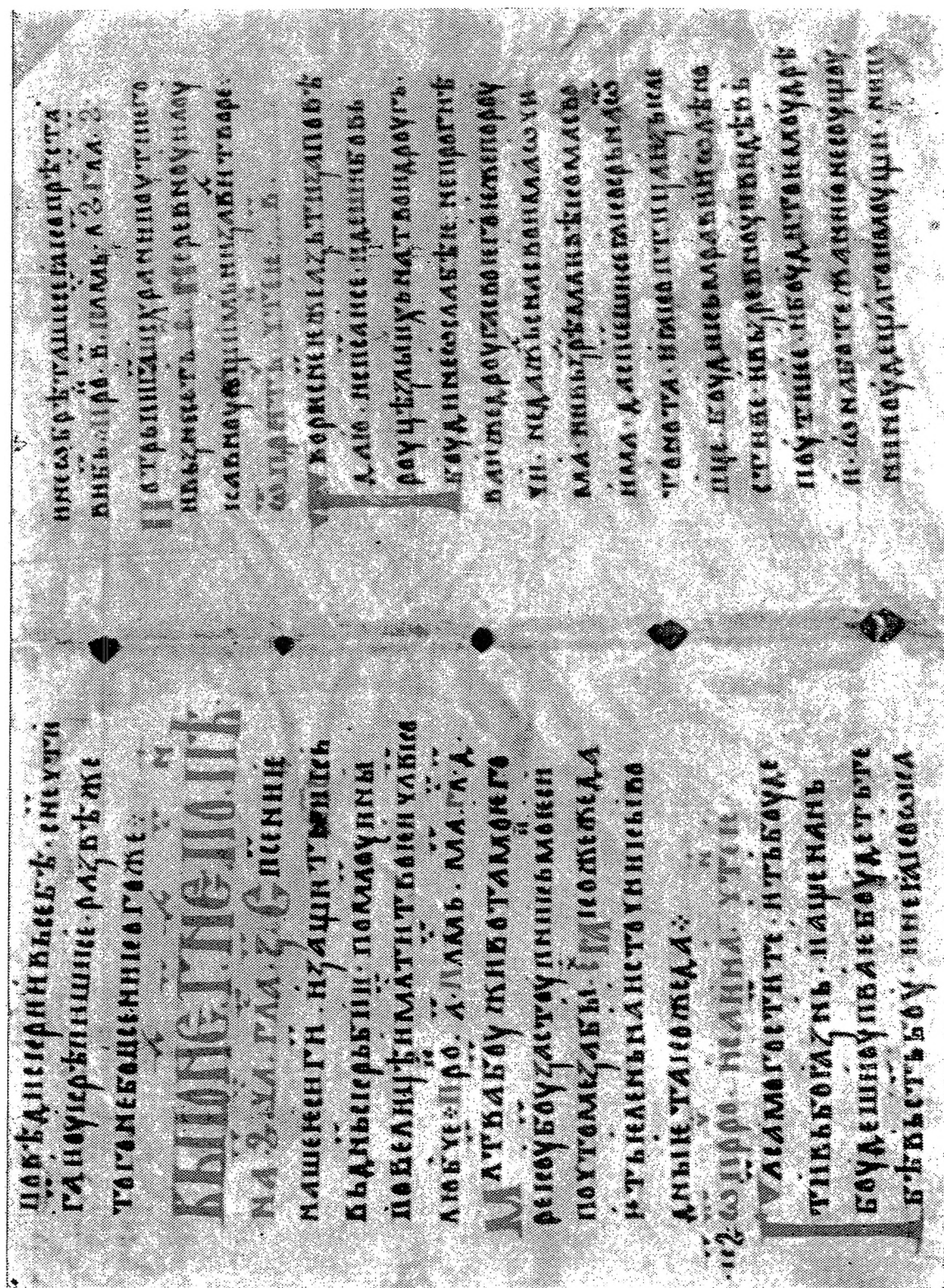
15 × 10 cm. Веома оштећен. Нема ни почетка ни свршетка, а очувана су свега 74 листа. XVII век.

Сл. 3. — Из Минеја у Црколесу (бр. 6)

11. *Требник*, на папиру, допуна штампаном XVI века, 21 × 15 cm, површина писма 15.5 × 8.5 cm. Рукописних ли-

стова има 188. На л. 23 налази се М(о)л(итва) въ братотвореніе,
а на л. 13—4 М(о)л(и)тва на поставленіе кесара и деспота и

инимъ властемъ. Текст те молитве потпуно се подудара са оним код П. Сиркуа, Къ исторіи исправленія книгъ въ Болгаріи. Спѣтербургъ 1890, 123—4.

У црквици се налази повећи број записа и натписа. Онај о живописању цркве објавио је по туђем препису В. Р. Петковић у главном тачно, а добар факсимил донео је С. Смирнов, сп. д., 259. У читању код Петковића треба исправити: патриарха, въ л(ѣто), Бѣч'ка и Івана, и вѣсех(ъ) Цр'колежах(ъ).

Над црквеним вратима налази се почетак записа о приложницима, који почиње овако:

† Да се зна цо тко приложи: попъ Мар'ко ѿ, Бѣч'ко ѿ, Іванъ ѿ, Никола и Них'ша ѿ, Божа ѿ, Милета рѣ, Грѣа рѣ.

Даље није писано, али је на омеђеном простору остављено још подоста места, да се могу дописати и доцнији приложници.

Остали записи на зидовима по цркви:

1) 1650. Да се зна кадѣ се погради сан храм с(вѣ)таго Івана прѣдѣтечн в лето зрни.

2) 1714. Да се зна кадѣ приде ѡ(та)цъ Саватіе ѿ патриаршиѣ, аѿдѣ.

3) 1774. аѿдѣ м(ѣ)с(ѣ)ца мана дан зѣ подписа Филип' Дѣвички, то време ми слаше игѣман кир Петроніе.

4) 1789. Да се зна кад приде попъ Милованъ Коришкѣ, подписа Милошъ... (оштећено) Дѣвички аѿдѣ.

5) 1792. Знано вѣди кога приде иермонх(ъ) Григоріе въ сѣи с(вѣ)ти храмъ ѿ монастира пекскаго 1792 м(ѣ)с(ѣ)ца априла 28.

6) 1805. Знано вѣди кога придох азъ Ниѣифоръ Стѣденичани[нъ] 1805.

На зиду, у отлару, у проскомидији исписана је поука како се спрема причешће. На крају те поуке налази се запис: Помени г(оспод)и раба в(о)жна Радѣла. Рукопис Радулов налазимо на готово свима записима црквеног живописа, и то толико сличан и по дуктусу, и по типу слова, и по боји црнила, да о томе не може бити сумње. О Радулу „писцу“, који се помиње као сведок при једном аманету у Никољцу код Бијелог Поља, у једном недатираном запису у збирци Ј. Стојановића *Стари срѣски записи и наѣписи*, а који се, по нашем мишљењу, односи на овог Радула, писао сам у *Годишњици* XLIII, 171, и сад то овде не треба понављати.

III

ЦРКВА У ДУБОКОМ ПОТОКУ

У нашој науци не зна се много о тој малој сеоској цркви недалеко од Косовске Митровице. Она ни по својој убогој спољашњости, ни по свом врло скромном инвентару није прављачила широку публику, која би јој створила глас; а за људе од науке она је откривена тек у наше дане. Лежала је с неруке, доста повучена од главног друма у један кланац који је пре висок него дубок, а налазила се у једној области до које се, због њених арнаутских становника и суседа, долазило са много опасности. Ми смо је посетили овог лета по љубазном савету г. проте Стеве Димитријевића и имали смо у њој једно лепо научно изненађење, нашавши ту један нов рукопис Теодосијева житија Св. Саве из доста раног времена.

У библиотеци црквеној налазе се свега два рукописа, која брижљиво чува предусретљива свештеничка кућа Поповића. Од тих рукописа један је:

Триод ѿосни, на пергаменту, са површином 25.5×19 см, писан на два ступца. Данас нема ни почетка ни свршетка, а очувана су му свега 62 листа. Рукопис је XIV века. Писале су га две руке.

Други, много важнији, је један *Зборник*, на папиру, са површином 29.5×32 см, и са површином писма 24×14 см. Нема почетка ни свршетка. Очувано му је 370 листа. Писан је у XV или најдаље на почетку XVI века. Од почетка садржи поуке светих отаца, а од л. 132^г почиње житије Св. Саве и хвата до л. 345. Иза тога од л. 346^г иду цара Василија: Главѣ наказател'ныѣ ꙗко ꙗко с(и)ноу њоу и ꙗко ц(а)роу љѣвоу.

Ово *Житије Св. Саве* очувано је, дакле, цело. Исечено је само неколико реди око једног иницијала на полеђини првог листа. Његов текст је, у колико смо га преписали и фотографисали,¹ исправнији од оног који је објавио Даничић по препису из каснијег времена. Н.пр. у наслову, који има краћи тип: Чюдесѣ сповѣданіе, ѡ монахоу манастира Хиландарѣ нарицанмаго. Место речи на стр. 4 у последњем реду оустрављшоу овај рукопис има: оустравившоу; на стр. 5 у р. 10 одоздо

¹ Тај је посао с много пажње извео колега г. Ф. Месеснел из Скопља, на чему му и овде топло захваљујем.

писа, а понегде и облика, поузданији је много од Даничићева. При новом издању Теодосијева житија овај би рукопис требало свакако искористити.

Сем тога, у цркви сам нашао и неколико записа. Један од њих из 1720 год. објавио је Љ. Стојановић у Старим српским записима и натписима, бр. 7509, по препису Гл. Елезовића. У том запису треба исправити: Филињдаре, кѣпиѡмъ, саписаниѣ бо, патриарха Моѡсеа, митрополитъскаго, Димитриевичъ, диакоњъ, архидиакоњъ, Хрис(то)фора.

Један запис из 1782 гласи овако:

Сию ірмѡлогъ книгѣ приложи попѣ Іереміа новопазарскы оу цркви Дѣвоки Потокъ при г(оспо)д(и)нѣ призренскомъ кирѣ Іѡанни кию аѣпк. Кои би є оукраѡ или изъ сего дома [нема шта — ваљда однео или узео] да єсть проклатъ ѿ в(о)г(о)н(о)снихъ ѡ(та)цъ.

Други је недатиран, али зна се да је с почетка XIX века, а налази се у једном штампаном псалтиру:

Сиа книга Ђскомана Ђерзаћанина ћака ѿ нане Крагѣвца, подѣ господарѡмъ Геѡргіємъ.

IV

РУКОПИСИ МАНАСТИРА ДЕВИЧА

Кад је руски конзул А. Гиљфердинг 1857 год. дошао, после доста труда, у тај манастир он се изненадио најпре због нељубазног дочека, а после и због мале књижевне културе манастирског игумана. Кад га је Гиљфердинг питао за рукописе он је с почетка одговарао да их нема, а кад је овај наваљивао смисловао се да му покаже три-четири, али га није хтео да уведе у собу где се они налазе. Сем рукописа донели су госту још неколико штампаних књига, за које је игуман упорно тврдио да су рукописи, иако га је Гиљфердинг хтео поучити о бољем. Ражљућен, Гиљфердинг је напустио манастир оставивши о његову братству не много пријатну слику у својој корисној књизи *Боснія, Герцеговина и Сѣарая Сербія*, Спѣтербургъ 1859, 288—90.

Неколико бележака о рукописима у Девичу оставио је други руски конзул, И. Јастребов, у *Гласнику срп. ученог друштва* XLII, 1875, 354—5 (= Податци за историју српске

цркве. Београд 1879, 82—3). Оног рукописа еванђеља, који Јастребов помиње, и чији је запис прештампао Љ. Стојановић у збирци *Старих српских записи и напisi*, бр. 864, данас нема у манастиру. Запис који Јастребов помиње на стр. 354, а кога нема код Стојановића, има неколико штампарских грешака у оба издања. Ово су исправке: квр(ь), покълони мѣ, лѣс'ковачьки, кврѣ Ђтиміе, Тѣрѣци, сѣлѣтанѣ, Игњацие. Датум није очуван, али је очевидно да не може бити 1592, односно 1592, како даје Јастребов. Поход на Беч, о ком се говори у том запису, није био те године, нити је — то је бар Јастребов могао утврдити! — тада владао „благочастиви цар Петар“, т.ј. Петар Велики. 1592 су могле бити само две почетне бројке датума, који је сигурно с краја XVII века.

Веома неповољну слику о стању у манастиру дао је и М. С. Милојевић у *Путешествију дела људске (старо) Србије*, Београд, II, 1872, 146 и д. „Све је то опало, забраћено, непоправљено, непочишћено и неуређено; све се то клони урвинама и из ових развалинама; све и сва тежи и иде пропасти и уништењу“. Он је, вели, нашао у манастиру до 40 разних књига „из 14 до 16 века“, „све разсуте и изцепане“. Међу њима је било 10 србуља из штампарије Божицара Вуковића. „Оне се повлачаху по влажним рафовима и по огромној костилној, из које извлачаху, заједно са влагом, и смрад још добро неизтрулилог меса људског; те тако пропадаху и труњеху“. У једној скривници „првој“, нашао је, сем тога, „око 90 разних књига писаних на кожи и хартији, све сами Србуља“; а у другој „око 50 најстаријих и најодабранијих књига“. Девичка библиотека, по том казивању, са неких 170, већином старих рукописа, била би једна од најзнаменитијих у Српству, да је очувана и, наравно, ако је све ово тачно што Милојевић наводи. Јер, у његовом казивању имају неколике ствари, које не изгледају сигурне. Он је, каже, одвојио у Девичу 12 рукописа, од којих су сви били на кожи, из XI—XIV века. Ту се налазио неки пролог из год. 1145, један „моноканон“ из 1227, еванђеље из 1127 год., апостол из 1089. Тих рукописа данас нема; према Милојевића казивању као да су пропали негде уз пут, али није немогуће да њих никад није ни било. У Девичу данас о њима нема апсолутно никаква трага. Чак нема трага ни толиком броју рукописа које Милојевић помиње. Вероватно је, да их је нешто разнесено (то смо утвр-

дили већ напред, у једном несумњивом случају); нешто је, можда, и пропало; али, — пошто се манастир одржао од 1870—1918, као и Пећ и Дечани с њиховим рукописним библиотекама, вероватно би се и у Девичу очувало, ипак, нешто више рукописа него што их данас има, ако је њихов број износио доиста толико, колико га Милојевић наводи.

О Девичу дају нешто мало саопштења С. Смирнов и Ђ. Бошковић у *Сћаринару*, VIII—IX, 1934, 263—4, али не говоре ништа о његовој рукописној збирци. Они су се, у осталом, ту задржали врло кратко време.

Са г. Ст. Станојевићем и још неколико млађих другова разних струка ја сам походио Девич у лето 1933 г. и понео сам из њега, то морам искрено признати, најгоре утиске. Оно што су о стању и чистоћи у манастиру писали пре толико година Гиљфердинг и Милојевић важило је, на жалост, готово у истој мери, и у наше дане.

У манастиру Девичу, колико сам ја досад на својим путовањима могао видети и утврдити, рукописи су најгоре чувани. Из појединих књига истргани су или испали не само поједини листови него читави свешчићи (тетради) и разасути су по разним странама собе за оставу. Могло је бити 300—400 тако расутих листова, које се нико није трудио да прибере и групише по садржају или бар по спољњем облику и спасе их у неком провизорном свежњу. Они су очевидно осуђени на пропаст, а међу њима има лепих примерака из XV и XVI века, који заслужују бољу судбину. По тим разасутим листовима види се, да је у манастиру било, доиста, више рукописа него што их се досад очувало, иако ни приближно не у оној мери, коју Милојевић даје. По тим листовима се најбоље да видети не само нехат да се они спасу, него и процес њиховог пропадања. Савесни и књигољубиви садашњи библиотекар манастира Хиландара, старац Михаило, сабирао је из свих ћелија и скитова сваки лист који би остао иза неког брата и спасао је тако неколико добрих ствари и један запис из XV века; овде се на те ствари једва ко и освртао.

Очувани рукописи су ови:

1. *Еванђеље с ајосџолом*, на пергаменту, 21.5×17 cm, површина писма 17×13.5 cm. Без почетка и свршетка, очувано 89 листова. Писано у XIII—XIV веку.

2. *Триод*, на хартији, 30×21 см, површина писма 22×14.5 см. Без почетка. Очуван свега 261 лист. Запис: Глава свѣрьшителю в(о)гоу въ без(ь)коньчныѣ вѣкы амѣнъ. Ъписа се сѣа книга въ лѣт(о) зѣцѣи м(ѣ)с(ѣ)ца ген(ара) кѣ д(ь)нь. Почини оубо грѣшнѣи Іѡанне ѿ великаго троудѣ.

3. *Пролог*, на хартији, писан на два ступца, 31×21.5 см. Без почетка и свршетка. Очувано свега 67 листа, веома расутих. Припада XVI веку.

4. *Минеј за јули*, на хартији, 30×21 см, површина писма 21×13.5 см. Без почетка и свршетка. Очувано 105 листовѣ. XVI век.

5. *Минеј за фебруар*, на хартији, 29.5×20 см, површина писма 22×14 см. Без почетка и свршетка, расут. Очувано 20 листа.

6. *Минеј ѡ празнични*, на хартији, писан у два ступца 31×20 см. Без почетка и без свршетка. Очувана су 102 листа. Припада XVI веку.

7. *Требник*, на хартији, 19×13.5 см, површина писма 15×9.5 см. Нема свршетка. Очувано 155 листа. На л. 1—4 налази се: Паракли пѣванмы ѡбще пр(ѣ)под(о)бным(ь) и в(о)го носнымъ ѡ(тѣ)цемъ нашим(ь) Ѣмѣннѣи Ѣакѣ (недовршено).

Записа сам у рукописима нашао само ова три:

1. 1748. Ѓеи минеи принесоу(ь) ѿ патрїаршїѣ пекскїѣ Герасим(ь) девычки архимандритъ въ лѣто зсѣз м(ѣ)с(ѣ)ца септемврїѣ ѡ.

2. 1765. Знано боуди када заведеа воденицоу ѿ села Злокоучана Оуглѣша Драшковъ за вечити споменъ живихъ ѡ мертвихъ. Воденица ѣ на рекоу Истокъ, има пет витлова: два витла даде св. Ѓефанѣи Дечанскомоу, два витла св. Іѡаникиѡ Девичкомоу, ѣданъ вито Ѣв. Ярсениѡ Пецкомоу въ лѣт(о) ѿ с[т]ворениѣ мира зсѣг ѿ плѣти бога слова аѣѣ индиктъ ѣи кроугъ солнцоу кѣ. Писа азъ грѣшнѣи Рисантиѣ въ време ѡгоумана кїръ Петрониѣ м(ѣ)с(ѣ)ца марта д(ь)нь кѣ.

(Запис у триоду манастира Девича).

3. 1777. † Ѓе с(вѣ)тне еуг(елнѣ) ѡкѡва се мон(а)ст(и)рс Девич са братїами ѡрѡмонах(ь) и ѡсменъ Петронїѣ тои ѡбителѣи аѣѣз м(ѣ)с(ѣ)ца иѣн ѣ. Коста м(анс)т(оръ).

V

РУКОПИСИ ЛЕСНОВСКОГ МАНАСТИРА

У својој монографији о *Лесновском Манастиру* (Београд, 1913), на стр. 76—7, Ст. Симић бележи, да у доба, кад је он долазио у манастир, 1912/3 год., „нема у манастирској библиотеци готово ни једне старије књиге од какве знатне историске вредности“. У манастиру се показивало „само неколико рукописа“, од којих он помиње свега *йеѿѿ*. Међутим, Јордан Иванов објавио је 1908 год. неколико записа са *десетѿ* разних рукописа у Леснову. Ср. Български старини изъ Македония, София 1908, 249—57. Значи, дакле, да калуђери нису хтели показати Симићу све што су имали. То се, у осталом, види најбоље по том, што Симић већ 1914 год. долази са новим саопштењем. У *Годишњици* XXXIII, 204—5, он казује, да се у манастирској библиотеци чува ништа мање него 67 рукописа, од којих је он сумарно набројио готово све. Један део тих рукописа из манастира Леснова пренесен је био пре рата 1913 год. у Београд и ту се данас чува у библиотеци Српског Семинара на Универзитету. Али је, као што се из овог описа види, тај број далеко мањи од оног који је навео Симић. Шта је било с тим другим делом рукописа не знам рећи, јер о том нисам могао добити никаквих поузданих обавештења. Видим само да недостају многи, и то понајважнији, као једно *Житије* *Св. Саве*, два пергаментна еванђеља и 14 других, и велик број минеја. Ове рукописе пренесене у Београд прегледао је Љ. Стојановић и објавио је из њих добар део записа у својој познатој збирци. Ми то овде, наравно, редовно помињемо уз опис дотичног рукописа.

✓ 1. *Еванђеље*. Од влаге оштећени рукопис без почетка и свршетка, писан на хартији; обим 28.5×19.5 cm, површина писма 21.5×13 cm, са 24 реда на страници. Има 182 листа. Рукопис је српски, преписиван с бугарског текста. Прецепљени су л. 15 и 38; иструлели су л. 20, 29—31, 44; а више их је слепљених уједно (нпр. 65—7, 79—81, 87—9, 92—4, 98—106, 108—110) тако, да је текст данас местимице једва употребљив. Писан је XV—XVI века.

✓ 2. *Еванђеље*. Уставни рукопис на папиру, без почетка, са 239 листа. Величина му је 28×21 cm, површина писма 20×13.5 cm; висина слова 5 mm, са 23 реда у тексту. Ка-

Према пробама текста рукописа еванђеља С. К. Акаде-

Запис из овог рукописа објавио је Љ. Стојановић у

3. *Еванђеље*. Писано на папиру, величина 21.5×15 cm.

✓ 4. *Еванђеље*. Писано на папиру, обим 20×14 см, повр-

4. *Еванђеље*. Писано на папиру, обим 20×14 cm, површина писма 14.5×9.5 cm; висина слова 4 mm; 20 реда на страници. Веома оштећено од влаге, без почетка и свршетка; има свега 252 листа. Л. 1—4 и л. 13—14 начети с десног врха повише; л. 25—99 су сасвим избледели од влаге; а од л. 208 до краја сви су оштећени и од влаге и од употребе. Рукопис је XVI века, писан од невешта писара.

четка ни свршетка. Л. 2—3 прецепљени, исто као и л. 196—8. Очувано је свега 198 листи. На л. 108^г новији запис: *Сѣмъ книга Милѡшѡва, зема ѿ ѡ Караѳила за тре гроша. Акимъ, Милѡшъ, Здравка*. Рукопис је XV века.

✓9. *Псалтир с ѡслѡдованѣмъ*. Обим 29 × 21 см, повр. писма 23 × 14 см; висина слова 3·5 mm. Врло лепо писан на папиру; има 185 листи. У рукопису је више инициала у боји, а на л. 73^г је у боји рађена лађа. Иза уводне партије, Прѣдислѡвѣ ѡ скáзъ како съставлен(ъ) быс(тъ) ѡал'тирѣ, долази: а) архиепископа Еусевија Цовѣс(тъ) ѿ ѡал'мѡх(ъ); б) Василија Великог, Прѣдислѡвѣ въ начѣло ѡал'мѡмъ; в) Јована Златоуста исто („Ничтѡже лѡучьше ѿ ѣже всѣгда м(о)л(и)твою съвѣсѣдовати съ в(о)гомъ“) и о молитви („Бжсе нáше нс(тъ) рáзно съ áгг(е)лы жítѣ“). Од л. 81^в настаје много ситније писање од исте руке. У првој партији на страни је по 30 реди, а после по 34. Ту почињу тропари посни и васкрсни, а на л. 84^г последовање. У њему су споменути с тропарима на л. 89^в—90^г Иларион Мегленски; на л. 90^в Арсеније српски; на л. 100^в и 101 Св. Сава; на 103^в Симеон Немања. Од л. 147^г служба акадисту, а од 158^г богородичин параклис с другим канонима. Од 176^в је Прѣдáнѣ оустáвѡм(ъ) ѡже на вѣнѣшней стрáнѣ прѣвѣвающим(ъ) ѡнѡкѡм(ъ), рѣк'ше скѣтъскагѡ жítѣа правѣло. Без завршетка. На многим оштећеним местима имају доцнији додаци, као на л. 20—3, 26, 33, 54, 57—8, 61—8, 71—2, 83—5, 134. Лист 132 сав је ново дописан. Иначе од старих листова 69 је искинут, 70 прецепљен, 82 оштећен, а на л. 77 исечен је инициал. Рукопис је с краја XV или с почетка XVI века. На корицама су доцнији записи, објављени код Љ. Стојановића бр. 7526 и 7508. Имају још два необјављена: 1) Да се знае кога беше ѡконѣ Бжсѣлиа въ лето зсѣд. 2) Бж лето зсѣд како дође попѣ Лѡшпѣтѣ. г) У зап. бр. 7508 ваља исправити: се, ѡермонахъ Ѣтѣденичанинъ, м(ѣ)с(е)ца.

На л. 181—2 налази се Оуказъ хотѣшѡмъ дрѣжати ѡал'тирѣ сѣи, који одговара познатом *сказу*, који ми приписујемо Св. Сави. У тексту само, где се обично налази Савино име, записано је овде: *Из' во грѣшнѣи ѡермонах(ъ) Бенедиктъ съписах(ъ) ѡал'тирѣ сѣи. Похвалю с(вѣ)тых(ъ) ѡ(тъ)цѣ вѣдрѡе и дълготрѣпеливѡе житѣе, свою же похвáлю нѡмѡщѣ и ѡкáаннѣю те-готѣ и сѣннѣю лѣкнѡсть*. Ср. М. Сперанског *Byzantinoslavica* II, 1930, 266.

10. *Псалтир с последовањем*. Писан на папиру, величина 19.5×13 cm, с површином писма 26.5×9 cm, са 22 реда на страни. Без почетка и свршетка, иначе релативно добро очуван. Има сад 340 листи. Од српских и словенских светаца налазе се помени Св. Арсенију (л. 267^v), Стевану Дечанском (л. 271^r), Св. Сави (л. 286^v), Св. Симеону (л. 292^v), Св. Тирилу (л. 293^v), кнезу Лазару (л. 306^r). Рукопис је писан XVI века.

11. *Псалтир с последовањем*. Калиграфски рукопис од папира, потпун, са 251 листом. Величина му је 29×21.5 cm, површина писма 21.5×13 cm; величина слова у првом делу 4 mm. У првом делу псалтирском, до л. 117, има по 24 реда у тексту, у другом од л. 121—137 по 27, у трећем даље по 34. Први је лист поцепан; следећих 25 листи знатно су оштећени од влаге; на пола су претргнути листови 23, 40, 41, 64, 122, 137, 144. У последовању спомињу се на л. 120^r Јоаким Осоговски, на л. 128^v Јован Рилски, на л. 129 Иларион Мегленски, на л. 143^r Св. Сава, на л. 145^v Симеон Немања, на л. 146^r Св. Тирил. У књизи има више записа. На л. 226^r налази се Типик црквене службе Лавре Јерусалимске Св. Саве. На последњем листу налази се опширни запис, објављен код Љ. Стојановића бр. 6210. У том издању треба исправити: вл(а)-говолениѣмъ ѡ(тъ)ца, свврѣшеніѣмъ, намъ, ниѡъ, ц(а)р(ъ)скыиѡъ, иѡъ, симъ, имоуцимъ, оучителѡъ, ѣромонаѡъ, скписаѡъ, морозвидьскѣмъ, юнотаѡъ, чѣдѡмъ, чѣтоуцимъ, поюцимъ, прѣписѡуцимъ, колѣнѡмъ, ѣзѣкѡмъ, насъ, троудившѣиѡъ, семъ, нѣмъ, жителствѡмъ. Стојановић га датира у време око 1515 год.

Остали су записи новији, и иду овим редом:

1) Код Стојановића бр. 8535, где треба исправити и додати: ерен ѣрѣмонаѡъ. Тока ѣ списалъ насъ грѣшникъ Иванъ.

2) Ib., бр. 7451 с погрешним наводом, по Ј. Иванову, сп. д., 254, да је ова белешка из једног Зборника XIV века.

3) Ib., бр. 7867, где треба исправити: ѣзнаѣ, мѣнши, монастырь.

4) Ib., бр. 8564, где треба исправити: придохъ, грѣшникѡ Иванъ.

5) Ib., бр. 7635, где треба исправити: придоѡ, Прирѡтићъ (?), кѡръ, Арсениа, тѣиѡъ ѡвѣитѣлъ, ѣпархѣю коласискѡ.

6) Ib., бр. 7780.

Овај рукопис помиње и даје из њега све ове записе сем

Филимонова Ј. Иванов, сп. д., 254. По Ј. Иванову помињао га је С. Симић у *Лесновском Манасѣиру*, 77.

✓ 12. *Минеј за фебруар*. Калиграфски рукопис на папиру, величине 31×21 см, с површином писма 23×14 см. Нема почетка. Оштећен је од влаге на више места. Данас броји само 179 листи. На л. 4 почиње с 5 фебруаром служба мученице Агате. На л. 62^v, под 13 фебруаром налази се служба преподобног Мартинијана; Немањине службе нема. Рукопис завршава службом Касијановом, која пада 29 фебруара. Последња три листа знатно су оштећена. На л. 158^v, при дну, забележено је: Доџа си w ѳѡws, доџа си - kvpіѳ. На задњој страни корица залепљен је један знатно оштећени пергаментни лист с једног минеја.

✓ 13. *Празнични минеј за фебруар—август*. Рукопис папирни, обим 29×20.5 см, површина писма 21×14 см. Првих 19 листова, са почетком, знатно су оштећени; л. 21 је прецепљен; има свега 179 листа. Рукопис нема завршетка. Писан је веома пажљиво. На л. 174^r налази се писарев запис, који гласи:

ГЛАВА СЪВРЪШИТЕЛЮ В(О)Ю҃ ВСАКО ДѢЛО ВЛ(А)ГО. Прѣстани, ѿ ѡкаан'їе, ѿ великааго трсдѧ. $\frac{\text{іс}}{\text{нн}} \left| \frac{\text{хс}}{\text{ка}} \right.$ Сѣврѣши се сѧ В(О)Ж(Ь)СТВѢНАА к'нига вѣ мѣсте рекѡмѣмѣ [Лес]ново при храмѣ с(вѣ)т(а)го ѧр'хї-стрѧтигѧ Мїхѧила, ѧ пїса се с(вѣ)тѡмоу прѣвом(оу)ч(ѳ)никѣ ѧ ар'хидїаконоу ап(о)с(то)лѣ Стефанѣ, троудѡм(ь) ѧ ѿкоупѡмѣ Радосава рекѡмааго Вїноудѡма, ѧ роукїю м'нѡг(о)грѣшнааго Радѡнѣ, вѣ д(ь)нїи вл(а)говѣр'нааго г(о)с(поди)на деспѡта Стефана Гюр'гѧ, вѣ лѣто ѕцлз. Да аѳе смѣ что и сѣгрѣшилѣ прѡчитѧйте сѣ ѧспрѧв'ленїемѣ помїнающе раба в(о)жїа писав'шѧго, ѧ вас(ь) в(о)гѣ да поменѣтъ вѣ ц(а)р(ь)ствѣ ѕвоѡм(ь) ѧм'нѣ, ѧм'нѣ, ѧм'нѣ.

У овом минеју налазе се само службе на велике празнике, као Сретеније, Благовѣштење, Ђурђев-дан, Ивањ-дан, Петров-дан, Илин-дан, Преображење, и др. Српског и словенског свеца нема ниједног, као и ниједне службе у вези са Васкрсом. Иза записа писарског, на л. 175, почиње служба Св. Лазару, који је био три дана у гробу. На л. 174^r налази се и један новији запис: Гнїа кнїга ѿ село Мѣшкѡво, да се знаѣтъ, ѕ манастирѣ Лѣсьново ѕаборѣникѣ.

14. *Минеј за месеце марѣ—мај*. Писан на папиру, величина 27.5×20.5 см, величина писма 22×15 см. Нема краја;

Иванову помињао
7.

опис на папиру,
× 14 см. Нема
га. Данас броји
ом служба му-
гази се служба
нема. Рукопис
ебруара. По-
58^v, при дну,
. На задњој
пергаментни

рукопис па-
с п. Првих
21 је пре-
авршетка.
ев запис,

Крѣстани,

дствѣнаа

ѡ ѡр'хї-

ѡ ѡр'-

идосава

ѡ, вѣ

ѡ, вѣ

прѡв'-

ѡ да

раз-

ан,

то-

зи

ѡа

и

ѡ

ом стању 114 листи. Први лист је накнадно
је из XV века, писан од две руке, на две
л. 18^v уз дан 13 марта има запис објављен
ића бр. 9862.

за јули. Писан на папиру, 28 × 20 см. При-
има неколико уметнутих старијих листова од
раних XIII—XIV века. Рукопис има свега 124
су 95, 98—9, 102, 110, 112, 115, 117—8, 120,
анта. Ту је писано по 28 реди текста на оштро-
јама. На л. 110^v да се на дну прочитати пот-
о Симона. Л. 31—43, 47—81^r писани су од друге
-6 од треће, са знатно већим словима. Текст
ка и свршетка.

неј за јули—август. Писан на папиру, у XVI—XVII
к 31 × 21 см, површина писма 22.5 × 14.5 см.
ло 29 реди на страни. Сад је без почетка и свр-
300 листи. Почетак је знатно оштећен од влаге.
иницијали се пишу плавим и црвеним мастилом.
36 и 287 су на пола препарани. Од л. 298—300 не-
је богородични и крстобогородични канон.

внили смо извесне партије августовског дела овог
а старијим из ове исте збирке (бр. 17) и нашли смо,
кстуално слагање потпуно; разлике су само у новијим
ла млађег.¹ Умеци у старији текст подударују се исто
ма понекад само отступања у реду речи, које су иначе исте
р. у служби преноса моштију архиђаконa Стевана (оба
кописа млада) ст.: и много господѣи привѣль ѣси моуче-
мл.: ѡ мнѡгы моученикы привѣль ѣси. У служби Мојсеју
ду нема чак ни једног таквог случаја. И у служби усек-
ња главе Крститељеве примери су ретки, и изгледају
о: у старијем пергаментском делу: ради рачениа вѣсѡв'ска
ждежениа вѡудна, — а у овом млађем: раченїа ради вѣсѡв'ска

¹ Има понекад и грешака преписа Место: крѣстѡбразно ѡрози мл.
а: крѣстѡбразно ѡрози Ст. има погрешно: и землю да водахъ ѡсновавъ, а мл.
но место да—на. Ст има: прѣсвѣтаа дѣво, ѡгоже родила ѣси бога, а мл.
носи правилније ѡже родила ѣси Ст. има погрешно: источникъ нсходнѣи
ка; мл. правилније: рѣка. У реч. виднѣи пѣтию нс тебе богомати у мл. је
испало оно: нс тебе. Али и у млађем, у служби Мојсија Мурина, место
моучамн сѣзъ тѡнхъ долази тоучамн, или место: прѣклоуѣ ѣси житенское ѡтѣче
море, млађи има: моудре.

ска и раждеженїа благоудна; или у ст.: въплъщ'ши се чистаа ис тебе, а у мл.: въплъщъши се ис тебе чистаа.

Разлике, мимо језик, биле би ове. У служби архиђакону Стевану ст. има: того оубо моли присно спасти се; мл.: то́го моли прилежно спасти се. Уз ст. зрѣти сподоби се страстоположника мл. је додао: славне. Ст. има: ѿви се хранеши дрѣжавоу чѣстныѣ црѣкве; мл.: ѿви се хранилище ѿ дрѣжавѣ чѣстныѣ црѣкве. Ст. има: новѣ ѿдаѣ за прѣваго ты бысть ѿ дѣвѣ; мл. недостају задње две речи. Ст.: тѣмже те рожьдышоу богородицоу вѣдѣше; мл. има: вѣдѣше. У служби Мојсија Мурина у старијем пергаментском делу има: сего ради те молимъ, док овај млађи изоставља оно те; старији: не трпе чедо зрѣти те, а млађи: не трпѣю; у старијем: ѿко да древле, у мл.: ѿко древлѣ; старији: спомъ в'сѣпагоубнымъ оусьп'шее, млађи: с'помъ пагубнымъ; ст.: доуше наше просвѣщае прѣславне, а мл.: прѣмудре; ст.: ѿ дѣвич'скаго црѣва бывѣ оубо чловѣкъ, мл. нема оубо; ст.: твою главоу чюдне, а мл.: тв. г. славне. У последњој песми у мл. испала је цела реченица: ѡбновила еси законы истества несквернѣнаа. Повећа је разлика између њих у овом месту службе Усекновења: ст. изведеѣть имъ водоу ис камене, а мл.: изведеѣть имъ вода ис камене, ст.: нинѣ же въ кон'цихъ проливающе исцѣлѣния, а млађи: истачающе. Ст.: прѣдѣвари бо въ адѣ жизнь, мл. нема въ адѣ; ст.: въ прѣчистѣи длани, мл.: роуцѣ.

Млађи овај текст исписао је извесне песме у целини, на које је старији само указао. У служби архиђакону Стевану, на пример, ст. укаже само овако: зрѣти те на крѣстѣ; мл. је исписао целу песму. Или ст. напише: к тебѣ бо възвахъ, а мл. дода све: ѿ оуслаша ме богъ спасѣнїа моѣго. Али је зато у служби Усекновењу изоставио целу једну песму, ону прву која почиње: Пророка и моученика... съ бо въ плѣти аггѣлѣ сын.

17. *Минеј за августъ*. Старији пергаментни кодекс допуњаван је папиром. Обим 29 × 19 см. Прва четири листа су од папира, 5 отргнути је од пергамена, 6—16 пп., 17—8 пг. али само отргнути остаци; 19—39 пп., 40—41 пг., 42—56 пп. Од 57—89 измењују се по два листа папира са по два пергамена; 90 је пп., од 91—4 пг., 95 пп., 96—116 пг. На крају је додатак од 3 листа папира са „споменом“ преображења и успенија Богородичина. Задњи пг. лист којим завршава књига узет је из другог неког текста. На 116 л. је запис писара, који је објавио Љ. Стојановић, бр. 9328. Текст

је писан на линији, са по 24 реди на страни. Сад нема почетка. Очувано је свега 120 листи. Пергаментни је део из XIV века; папирни је из XVI. Додатак са листовима 117—9 још је познији и сигурно не потиче раније од XVII века. Повез дрвени превучен је црном кожом.

Рукопис према горњим изводима није јединствен. Али у њему и иначе има разних саставних елемената. Листови 20—23, са славом преображенија, имају трагове средњебугарског утицаја и нешто друкчији рукопис. Иначе је сав остали текст српски. Потпуно се подудара текстуално, у фрагменту песме Исакију Далмату и Фавсту, са српским рукописом београдске Народне Библиотеке бр. 187, XIV века. Ср. Љ. Стојановића, Каталог Народне Библиотеке, IV, Београд 1903, 57.

✓ 18. *Минеј за октобар*. Писан на папиру у два ступца, 28×20 cm, са 28 реди текста. Висина слова 2·5 mm. Л. 1 писан у раван, као увод. Листови 1—29 с краја нагрижени и деломце влагом оштећени као и 220—228; иначе је рукопис потпун, са 228 листи. Насловни записи писани црвеним мастилом готово су сасвим избледели. На крају избледео и влагом оштећени запис: Исо[у]съ] Хс... зач(ело) емоу слав(а) въ вѣкы вѣкы(в). † Простите писавшаго њ... Рукопис је XVII века.

✓ 19. *Богородичник и Теодосијева Похвала Св. Симеону и Св. Сави*. Врло брижљив папирни рукопис, знатно оштећен при крају, и без завршетка. Обим $24 \times 18\cdot5$ cm, површина писма $17\cdot5 \times 12\cdot5$ cm; 23 реда на страни; са 217 листи. На почетку, пред самим текстом, запис писан плавим мастилом: † М(а)ти в(о)жниа помилши и.... (превучено) въразами и сп(а)си ме грѣшнаго Пафноутиа. Испод текста, на л. 24—30^v, налази се други запис, објављен код Љ. Стојановића, бр. 6773. Ту треба исправити датум у зрмъ, затим ове речи: знае, ѡзѡбрѣ-тѡхъ, Гавве, ѣрмонахъ, Гтѣфанъ, приложихъ, вѣсплѣтѣнихъ ѡрхаггелъ, ѡ(тъ)ца, Аѣснѡвѣскаго. Иза л. 105 убачен је накнадно један други, непотпуно исписани, лист; а за л. 169—171 друга два и на 172 добра половина. На л. 183^v има овај запис: Он мѡлакиникъ приложѣи Макаріе грѣшнии храмъ прѣскетѣи владѣ-чици в(огороди)ци г(лаго)лемѡ Рѡманово чѣлне, при ерѣмѡнахъ и гѣменъ кѡр(ъ) Гикѣн'тѣю, и тѣмъ е пѡмерити да мѡ ис(тъ) в(ого-роди)цъ сѣпарница на сѣде. Од л. 184 почиње: Ѡѡдосиѣа инока и презвитѣра монас'тва на рицѣмаа Хиландаръ, списаше же се сии

канони светомоу Гумешноу новоу мѣроточцоу и светомоу Гавѣ, оучителѣма сръб'скимѣ. Од л. 207 рукопис је избледео и много страдао од влаге. Рукопис сам потиче из XV века. Текст је пунији и бољи од проба пергаментског зборника XIV века Народне Библиотеке. Ср. Љ. Стојановић, сп. д., бр. 329.

✓ 20. *Окѣоих*. Писан на папиру, у два ступца. Обим 29×20.5 cm. Висина слова 2.5 mm. Без почетка, сад са 213 листа. У ступцима је по 30 реди. Лист 2 на пола препаран; на њему почет запис: † Г(оспод)и Іѵ Хѣ помози моеѣ неакѣсти. Листови 27—9 оштећени су на крају; тако и 32, 198—202, а од 203—213 фали, што ближе крају, све више од половине. На л. 173^v запис: вѣ лѣто ѥ и ѣ и ѣ помрѣче сл(ѣ)нце м(ѣ)сеца юна ѥї д(ѣ)нѣ вѣ срѣд(ѣ). Писах(ѣ) сѣю книгѣ и вѣ час(ѣ) не видѣхѣ свѣта, и грѣших(ѣ) назад(ѣ) стрѣх(ѣ) пѣчелѣ и дрѣгѣ и кѣнѣц(ѣ), вѣ цар(ѣ)ствѣ дѣспѣта Гѣрга, по кѣн(ѣ)чинѣ великаго дѣспѣта на ѥ лѣтѣ сѣе вис(ѣ) знаменіе.

✓ 21. *Триод ѣосни*. Писан на папиру, величина 30×19.5 cm, површина писма 24×13 cm. Нема почетка, а свршетак је прилично оштећен од л. 330. Има свега 340 листи. Писан је XV—XVI века од две руке. На л. 210^r налази се чланак: Написање о изѣишних(ѣ) Бѣлгарѣ(ѣ) хр(и)стіанѣ с(ѣ)тіе постѣ за месо непаденѣ. На л. 218^v има један турски запис. На крају су два записа, оба доцнија. Објавио их Љ. Стојановић, бр. 7295 и 7896. У овом другом треба исправити: сѣлѣсахѣ, Мѣхамѣда.

✓ 22. *Пенѣикосѣар*. Писан на папиру, 29×21 cm, у два ступца. У сваком ступцу по 33 реда. Висина слова 2 mm. Нема почетка ни свршетка; садржи 244 листа. На корицама запис, објављен код Љ. Стојановића, бр. 6554. Рукопис је XVI века.

✓ 23. *Пенѣикосѣар*. Писан на папиру, 27×20 cm., површина писма 22.5×14.5 cm., са просечно 28 реди на страни. Нема почетка; садржи 233 листа. Оштећени су предњи листови сви, а прецепљени су унутра л. 122, 169, 217. Рукопис је писан доста небрижљиво у претежном делу (од л. 26—57, 74—87, 92—223), и то од више рука. Старија партија од л. 1—26, 58—73, писана најбоље, потиче из XV века, а остале из XVII, сем четири листа (88—91), која су унесена у XVIII веку. На последњем листу налази се запис: И азѣ многгрѣшнѣ Радѣта писах(ѣ) сѣю книгѣ ѡд(ѣ) нед(ѣ)лѣ Ѧоминѣ. Х(ри)сто с зачѣло и кон(ѣ)ц(ѣ).

✓ 24. *Паішерик*. На папіру, обим 22×15 см, површина писма 16.5×10 см, 24 реда на страници. Без почетка и свршетка; очувано је 114 листи. Сви су мање-више оштећени од влаге. Л. 63 и 86 прогорели су. Рукопис из унцијала у току писања све више прелази у курзив. Потиче из XV—XVI века.

✓ 25. *Лесѣвица Св. Јована*. На папіру, обим 22×14.5 см, површина унцијалног писма 9.5×16 см, по 21 ред на страни. Без почетка и свршетка; очуван је 271 лист. И овде су сви листови мање-више оштећени од влаге. Рукопис је XVI века. Садржи ова слова:

На л. 10^v О бестрастїи. — Иже истинною г(оспод)а възлюбилъ, иже истинною воудощааго ц(а)рствїа полоучити възыска. На л. 18^v Ѣ тогожде слова ѡ сьнїихъ въсѣдоющїихъ нововъведенънымъ.

На л. 21^r [О блаже]нѣмъ и приснопоминаемѣмъ слоушанїи, слово д. — Ђтроудникомъ оубо нашимъ и Х(ри)с(то)вѣмъ стр(а)с-тотрѣпцемъ прѣд(ъ)лѣжащее слово правѣ оустани се.

На л. 58^v О покаанїи попеченънѣмъ и истинъно... въ немъ же и житїи тыхъ ѡсужденникъ... слово ѣ. — Покаанїе не(ть) въз-вращенїе кр(ъ)щению.

На л. 73^r О памети смъртънѣи, словъ љ. — Великога слова вараетъ мысль.

На л. 77^r О радостотворимѣмъ плачи. — Плачь по возѣ не(ть), скръбъ д(оу)шевънаа.

На л. 90^r О безгънѣви и ѡ кротости. — [Ико]же вода въ ѡгнь по малоу.

На л. 97^r О злопомянїи, слово д. — Прѣподобъныи оубо добродѣтели.

На л. 99^v Ѣ оканѣтанїи. — Никътоже мъне ѡ ба(а)гомоудрѣ.

На л. 103^r О мъногослови и ѡ мъльчани. — Речено оубо не(ть) намъ.

На л. 104^v О лъжи, слово вї. — Порода оубо желѣзоу и камыкоу ѡгнь.

На л. 106^v О оуныи, слово гї. — Юдина и си многаци ѡвѣтъ мъногословїа не(ть).

На л. 109^r О злословоущиѣи въсоудоу и господоуущиѣи леу-кавѣи оутровѣ, слово дї. — Хотїе ѡ оутровѣ г(лаго)лати ѡ себѣ ꙗкоже ѡ всѣхъ.

На л. 117^r О бестълѣнѣмъ въ таѣни[ихъ] ѡ дѣла и потовъ... слово еї. — Глашадѣмъ бѣснїи.

На л. 137^r О сребролюбн, слово $\tilde{\text{зі}}$. — Мнозинь лико $\tilde{\text{ѡ}}$ прѣмѡудрыхъ оучитель по прѣд(ѣ) написан'нѣмъ томители.

На л. 138^r О нестежани, слов(о) $\tilde{\text{зі}}$. — Примедба: $\tilde{\text{ѡ}}$ здѣ самого извода Логинава. — Нестежание не(тъ) печалемъ $\tilde{\text{ѡ}}$ ложенинъ, беспечалие житию.

На л. 140^r О нечювьстви сирѣчь в оумрыщвени д(оу)ше сьмрьти оумнынъ прѣжде сьмрьти телеснынъ, слово $\tilde{\text{ні}}$. — Нечювьство и при телесехъ и при доусехъ не(тъ) оумрыщ'вен'но чювьст'во.

На л. 143^r О с(ѣ)нѣ и в м(о)л(н)твѣ в вь съборѣ пѣнн рек'ше вь дружинѣ, слов(о) $\tilde{\text{ѡі}}$. — Ёнь не(тъ) не(те)ства $\tilde{\text{ѡ}}$ чести състака.

На л. 144^v О бдѣни телеснѣмъ и како подобаетъ прохѡдити ѣ, слов(о) $\tilde{\text{к}}$. — Земльнимъ ц(а)ремъ, ѡвн оубо безъвроуж'ни, нѣкакови же и назн.

На л. 146^r О страхованн, слов(о) $\tilde{\text{ка}}$. — Иже оубо вь ѡп'шемъ житиѣ или вь сьдружнхъ добродѣтель прохѡден.

На л. 160^r О неизыг(лаго)лан'нынхъ помыс[лехъ] $\tilde{\text{ѡ}}$ тогожде ѡглавл'ннига, слово $\tilde{\text{кд}}$. — ...]го корѣне и м(а)т(е)ре лютеишн.

На л. 167^v О страстооубители високаго смѣреномудрнн. слово $\tilde{\text{кз}}$.

На л. 224^v О с(вѣ)щеннѣмъ и пр(ѣ)под(о)б'нѣмъ. — Мы оубо такоже пр(ис)но.

На л. 229^r О различн и расоужденн.

На л. 239^r О с(вѣ)щен'нон и м(а)т(е)ри добродѣтелнмъ блаженѣн м(о)л(н)твѣ.

На л. 256^r има већи због влаге изблдео запис. Иначе, записа другог у рукопису нема никаква.

Текст ове *Лествице* има знатних отступања од познатог крушедолског рукописа, о коме даје ближа обавештења С. Петковић, Опис рукописа манастира Крушедола, Карловци 1914, 143—8, и од хиландарских рукописа, који потичу из XIV века (српски) и XVI (влашко-руски). (Рукописни опис Саве Хиландарца, бр. 247, 263).

26. *Номоканон*. Писан на папиру, обим 31.5×20.5 см, површина писма 22×14 см, 30 реди на страници. Нема почетка ни свршетка, али је иначе врло добро очуван. У рукопису је данас 409 листа.

Од важнијих бележака, тумачења и објашњења вреди поменути ове:

На л. 26^v Гоусли оубо дѣѣ имѣни имоуть иже гоудоуть: прѣсти же гоудеть гоуд'ць нарицает' се, а иже посмыцае лоуч'цемь скриплетъ смыч'никъ именует' се.

На л. 144^r налази се из срп. номоканона позната белешка о вукодлацима „облаки гонещи“.

На л. 198^r † дѣдъ, ѿць, синь, в'ноуць, прав'ноуць, ѿ прав'ника же родиви се глаголет' се парѣцѣрь.

На л. 232^r † Антра имать ѡв злат'ника и раздѣляет' се на вѣ чести, ти же чести нарицают' се оуг'гѣе, ѣдина же оуг'гѣа имать ѣ злат'никъ.

На л. 247^v † ѿчимъ ѿ шоуихъ, падыщерица же пастор'кынъ еказает' се.

На л. 301^r, после дугог низа Јустинијанових новела, долази примедба: И еце било гѣхъ главъ нъ вѣхъ ѣ листа ѿ извода изрѣзани.

На л. 345^v Масалиане оучители богоумиломь рекъше бабоуномь.

На л. 357^r Тесаран'пихъ ѿ лак'тины еказает' се.

На л. 372^r уз Маркионите и Масалијане налази се белешка: Си главы вѣсе блжн'скы ереси, тако бо и ти глаголють.

На л. 398^r Братаанъ братинъ синъ г(лаго)лет' се.

У књизи има више писарских бележака, које иду овим редом:

На л. 175^v ген(зара) ѿ вхъ мразъ, не може мѣстнао ходити.

На л. 249^r априль ѣ днь коньць. — Писар је, значи, од 30 јануара до 6 априла за 66 дана преписао свега 74 листа.

На л. 320^v † Писа се сѣа книга вѣ лѣто 32, крѣгъ салньчнини Ѣ, крѣгъ лѣнини аѣ, злато число ѡѣ, ѡемеліе Ѣ. Яце что естъ погрѣшен'но ѡ(тъ)цѣи и братѣа чѣтоуцимь или прѣписуюцим' молю ви се не клъните нъ благословите и васъ богъ да благословить понеже не писа доухъ светы нъ роука грѣшна и оумъ хоудъ, понеже вѣше вѣ то врѣме ноужда велика на Христѣанѣхъ ѿ трѣклетыхъ ягарень. И ѡзирах'мо се и семѡ и ѡокамѡ, того ради не вѣше мир'но писати. † Сѣа книга пользнаа и доушеспаснаа.

На л. 384^v До пладѣнѣ кошахъ, а ѿ пладѣнѣ писахъ.

На л. 409^v налази се онај из номоканона српских добро познати запис, који је овде недовршен. Према поговору милешевског и пећског номоканона, код ЛѢ. Стојановића у Старим српским записима и натписима бр. 5543, 6004 и 6005, разлике би биле ове: † когодоухновен'ны сѣ книги; помощію

светые тронце; прѣчестивые владичице наше; произидоше; словенскаго; богодоухновенные; шелокомъ мудростію еллинскаго; нинѣ; иставкованни; сіають невѣдѣніа т'моу; въсее; избавляюще; рекъ же епископъ, или презвѣтеръ; оучител'скыи; сихъ; кто есть, приикноув'; глыбин'ноу богодоухновен'ныхъ сихъ; каковы есть; подобаетъ; и дрѣгые познаеть; свѣтъ; божьств'ное писаніе съ потыщаніемъ и любовію многою и желаніемъ из' млада швещен'наго и богочестиваго и прѣшвещеннааго и прѣваго ар'хіепископа (дакле, као у пеѣском); земли и помор'скыи; прѣподов'наго отца Еїмѣна, прѣваго настав'ника въсѣи сръп'сцѣ земли; ар'хіепископъ и краљѣство; сръп'сцѣи; писани же быше книги сіе въ дѣни; краља Стефана въсѣ сръп'скыи земли и поморь....

Карактеристично је, да се овај запис прекида и у овом рукопису као и у пеѣском, потпуно на истом месту, у сред исте речи. Ср. о томе у опису овог рукописа од А. Соловјева, Браство XXVI, 34—8

27. *Зборник*. Писан на папиру, обим 20×14 см, а површина писма 15.5×9.5 см, са 219 листи. Знатно оштеѣен и на почетку и на крају. Листови од 1—18 иструлели од влаге и очувани тек у пола, а од 19—76 у две трећине. Од 1—18 делови служебника бугарске рецензије; од 19—31 српске. Од л. 32—40 је живот Алексија божјег човека, исто српске рецензије. Од 41 л. почињу поучна слова бугарске рецензије. Од 114—126 листови делимично искидани, а од 126—134 потпуно. Од 205 л. поново све више оштеѣено. Рукопис је из XV века. Прво поучно слово врло је рђаво очувано. („Хвала ѿсрдїе влажж еже... тѣщаніе бл(аго)сл(о)веныхъ ти.....). Даља слова патерика—крмчије иду овим редом:

Од л. 46. *О ѿ(тъ)ци Досїѡи*. — Блаженни по ѡстїиѣ ѡвва Дорѡѡи ипчѣское съ б(о)г(о)мъ житїи ѡблѡбызѡжъ въ ѡбщеи житїи ѡ(тъ)ца Герїда ѡтиде.

Од л. 73. *О смѣреномъдрїи*. — Рече некимъ ѡ старецѣ: прѣжде всего трѣбоуемъ смѣреномъдрїа.

Од л. 83. *О свѣстїи*. — Егда сътвори б(о)гъ чл(овѣ)ка въсѣїа въ н' нѣчто б(о)ж(е)ств(е)но.

Од л. 88. *О б(о)жественѣмъ страстѣ*. — Г(ла)голет(ъ) въ свѣщрныхъ с(вѣ)тыи Іѡ(анъ) свѣр'шенѡа любви вънѣ ѡзганѣеть боѡзнь.

Од л. 101. *О томъ ѡако неѣжно ѡеть комъ съставити свои*

разоумь. — Ёъ притчахъ г(лаго)лет(ь) ѿмже нѣс(ть) ѿкрѣм'ленїа, падажть ѿкоже листвїе сп(а)сенїе ѿже ѿсть въ мнозѣ съвѣтѣ.

Од л. 109. О томъ ѿже не сждити искрѣнемъ. — Ище вѣхѣмъ поминати братїе словеса с(вѣ)т(и)хъ старецъ, аще вѣхѣмъ повчали сѧ въ нихъ присно не вѣхѣмъ здобѣлѣни сѧ ѿ себѣ.

Од л. 135. О лъжи. — Хбѣжъ вѧмъ въспомѣнѣти братїе ѡ лъжи мѧло, виждѣ въ васъ не великї тѣшѣ сѧ бласти жъзыкъ свои.

Од л. 141. О ѿже съ разоумомъ ѿ трѣзвенїемъ шествовати въ пѣть в(о)жни. — Попецѣмъ сѧ ѡ себѣ братїе, трѣзвим сѧ, кто дастъ намъ вѣрѣмъ сие, аще погоубимъ ѿ.

Од л. 150. О еже спѣшити скоро ѿрѣзовати страсти, прѣжде даже не ѿвыкнѣти злѣ въ нихъ(ь) д(оу)шежъ. — Поставѣмъ въ оумъ нашъ братїе, ѿкоже сѣтъ вѣщи ѿ блудѣте да не ѿблѣните сѧ, понѣже въ великы вѣды въводитъ насъ ѿ малаа лѣнѣсть.

Од л. 160. О страстѣ вѣдѣшѣмъ мѧкы ѿ ѿко подобаѣтъ хотѣшомоу спасти сѧ, николїже безъ печали быти ѡ своемъ сп(а)сени.

Од л. 170. О томъ како подобаѣтъ безъ съмѣшенїа ѿ благодарнѣ трѣпѣти ѿскоушенїа. — Добрѣ рече ѡвва Пиминъ, ѿко знаменїе ѿнокоу въ ѿскоушенихъ(ь) познаваѣтсѧ.

Од л. 178. О наздани и подобослови д(оу)шев'ныхъ(ь) добродѣтѣлен. — Писанїе г(лаго)лет(ь) ѡ ѿнѣхъ бавахъ жже ѿживлѣхъ мѧжъскы полъ.

Од л. 191. О с(вѣ)т(и)хъ постѣхъ. — Ёъ законѣ повелѣ в(о)гъ с(и)номъ(ь) Ии(сри)л(ѣ)вѣмъ да на коѣждо лѣто десѧт'ствоужть ѿлика аще стежжть.

Код л. 195 испао завршетак прошлог и почетак новог слова.

Од л. 205. Слово Св. Григорија: Къ нѣкоторымъ сѣдѧщемъ въ кѣлїахъ въпросившемъ ѿго ѡ посѣщенїи братїа.

Од л. 209. О иже въ монастыри наставнїихъ(ь) ѿ оученицѣхъ(ь) како подобаѣтъ наставлѣти братїа ѿ како наставникѣмъ повинѣвати сѧ.

Текст овог зборника има великих разлика од руског зборника XIII—XIV века, чији је опис дао А. Јацимирски у Сборнику отдѣленїа рус. языка и словесности ХСVIII, 1921, 412—7.

28. Зборник. Писан на папиру, величине 37 × 26 см,

површина писма 29×18.5 см. Лепо писани рукопис нема почетка ни свршетка; очувано је ипак 320 листа. Свежњеви су при повезу испретурани (л. 27—49); то је означено већ раније у самом рукопису.

Садржај зборника чине антилатински састави, међу којима су и неке беседе Григорија Паламе (на л. 2^г његово *Ћвѣща-
ниѣ показоуѣиѣ злочѣстив'нѣ имѣти ѿ латиномоудрѣнихъ* та-
ковага съписаниа и соупротивоположна събраннымъ) с(вѣ)т(и)хъ
здѣ реч(е)ниѣмъ). Затим на л. 10^г *Ѥ посланїа њго еже къ ц(а)-
р(и)ци грѣч(е)кои просив'шии оубѣд(ѣ)ти въ кратцѣ ересѣ Ѥкин'-
диновоу*. На л. 54^г Изложенїе и исповѣданиѣ православныѣ вѣри).
и номоканонске одредбе. Рукопис је из XV века; од л. 306
друго мастило и друге руке које пишу. Записа нема ниједног.

29. *Зборник*. Писан на папиру, величине 29.5×20 см,
обим текста 21×14.5 см. Нема почетка ни свршетка; остатак
је релативно добро очуван. Рукопис има сада 256 листи. Писан
је у XV веку у главном од једне руке, али има и мањих
туђих дописивања. Записа нема ниједног.

На л. 3^в Јована Златоуста: Оставѣши же почрѣпало свое
жена и тече въ градъ).

На л. 8^в Прокла архиепископа цариградског: *Слово о
Гамаранїи*.

На л. 11^г Јована Златоуста: *Вѣ њже и мимоходе Ис(оусъ
видѣ ча(овѣ)ка слѣпа ѿ рождѣства*.

На л. 16^г Јована Златоуста: *Сїа рекъ Ис(оусъ) въ плюноу на
землю и сътвори брѣнїе ѿ плюновѣнїа*.

На л. 20^г наставак те беседе о слепом.

На л. 27^в Јована Златоуста: *И изгнаше њго вѣнѣ и слышавъ
И(соусъ) како изгнаше њго*.

На л. 34^в Атанасија архиепископа александриског: *Слово
ѡ њже ѿ рождѣнїа слѣпѣмъ*.

На л. 39^г Атанасија архиепископа александриског: *Слово
на възнес(е)нїе г(оспод)а нашег(о) Іѵ Х̄а. — Не доведе кын прїимоу
языкъ настоѣщаго празника вл(а)гохвалѣнїю*.

На л. 41^в Истог Атанасија друга беседа на исти празник.
— *Вѣскр(ъ)сенїа оубѡ память њже на смърть ча(овѣ)кѡмъ(ъ)
дароуѣтъ повѣдѣтелнаа*.

На л. 45^в Јована Златоуста: *Слово на възнесенїе г(оспод)а
нашего Іѵ Х̄а, реч(е)но же кыс(тъ) въ м(оу)ч(е)ничѣствѣ рѡма-
нїѣисцѣмъ*.

На л. 54^v Јована Златоуста друга беседа на исти празник. — Да веселет се н(є)в(є)са и рад(оу)нѣт се зѣмла.

На л. 55^v Јована Златоуста трећа беседа на исти празник. — Гвѣтло ми цр(ь)ковноѣ позорище.

На л. 58^r Јована Златоуста четврта беседа на исти празник. — Бл(аго)с(ло)вень в(ог)ь бл(а)говѣрѣменно д(ь)нѣс(ь) вѣсѣмь намь вѣзоупити.

На л. 61^v Прокла архиепископа: Глаго на вѣзнесеніе г(оспод)а нашего Іѵ Х̃а. — Бл(аго)с(ло)вень в(ог)ь празникъ съврѣшаньмь д(ь)нѣс(ь) чюднѣи.

На л. 65^v Василија епископа селевкиског: Глаго на вѣзнесеніе г(оспод)а нашего Іѵ Х̃а. — Чѣстно сътекшѣих се съсловіе.

На л. 66^v Григорија Ниског: О г(лаго)лѣмѣмь въ мѣстѣ кападокїисцѣмь обычнѣ сп(а)сителинѣм(ь) еже нс(ть) вѣзнес(є)ніе г(оспод)а нашего Іѵ Х̃а.

На л. 69^r Јована Златоуста пета беседа на исти празник. — Гвѣтль оубѣ вѣсакъ празникъ Х(ри)с(то)ва съмотренїа.

На л. 72^v Јована Златоуста шеста беседа на исти празник. — Б(о)ж(ь)ст(ь)вно нѣконѣ оупод(о)ви се быти настоящее трѣжество.

На л. 74^v Јована Златоуста: Глов(о) сказоуѣ о с(ве)тѣмь и вѣселѣнсцѣм(ь) прѣвомь съборѣ и еше же и ѡ злочѣсти Іерѣѣ и о скврѣннѣмь его развращенїи.

На л. 83^r Георгија презвитера: О с(ве)тых(ь) тѣи оцѣх(ь) и о Кон(ь)стандинѣ бл(а)гочѣстивѣм(ь) ц(а)ри.

На л. 91^v Арсенија мниха: Глаго ѡ с(ве)т(и)хъ тѣи ѿ(ь)цѣ иже въ Никѣи.

На л. 100^r Василија архиепископа селевкиског: О с(ве)тѣмь вѣображенїи вѣры. — Мале оубѣ камь цр(ь)ковнааго православїа нс(ть) кувотъ.

На л. 104^r Јована Златоуста: Глов(о) егда вѣнѣ ѿ цр(ь)кве вѣрѣте се Гвтропїе ѿвѣржень быс(ть) и о еже прѣд(ь)ста ц(а)р(и)-ца ѡ деснѣю тебѣ въ рызахъ позлащенїхъ.

На л. 122^v Јована Златоуста: Г҃о сказанїа еже къ Гѡлоу-панѡм(ь) посланїа: Гѣ бѣ камь г(лаго)лѣмь словесем г(оспод)нимь яко мы живѣи лишєнїи въ пришѣствїе г(оспод)не не имамь постигнѣти оусѣпших(ь).

На л. 129^r Јована Златоуста: Глаго ѡ еже не плакати

зѣланѣ скончавшихъ се, нѣ память и м(о)л(и)твы и м(и)л(о)стинны
ѡ нихъ(ь) творити и сице хощемъ тѣхъ(ь) ползевати.

На л. 135^v Јована Златоуста: Глаголо на с(вѣ)тоѹю петдесет-
ницѹ. — Бл(аго)сл(о)вень в(о)гъ. Велика възлюблени и въсакъ
мысль чл(овѣ)чьскоѹ прѣвѣсходяща, таже д(ь)ньс(ь) намъ дарованна.

На л. 141^r Јована Златоуста: Глаголо с(вѣ)тыимъ(ь) и въсе-
хвалнымъ дванадесетымъ ап(о)с(то)ломъ(ь).

На л. 143^v Василија архиепископа селевкиског: На еретики
ѡ в(о)ж(ь)ствѣнѣи троици.

На л. 146^r Василија Великог: О с(вѣ)т(ѣ)мъ д(о)у(с)ѣ.

На л. 150^v Јована Златоуста друга беседа на педесет-
ницу. — Въсакъ оубѡ д(ь)нь свѣтлъ, сл(ь)нчнее лоуче носещъ и
ѡбщїи оукрашаютъ свѣтъ.

На л. 157^r Јована Златоуста трећа беседа на педесет-
ницу. — Н(е)бо намъ выс(тъ) земля.

На л. 163^r Петра презвитера антиохиског: Глаголо на с(вѣ)-
тоѹю петдесетницѹ.

На л. 166^v Григорија Богослова: Глаголо въ с(вѣ)тоѹю пет(ь)-
дес(ет)ницѹ.

На л. 175^v Јована Златоуста четврта беседа на педесет-
ницу. — Паки праздникъ и паки трѣзвство, паки цр(ь)кви мнѡжъ-
ствомъ чедъ растеть.

На л. 187^r Јована Златоуста: Глаголо похвал'но ѡ всѣхъ(ь)
с(вѣ)т(и)хъ.

На л. 192^v Лава цара: О Х(рист)ѣ ц(а)ри вѣчнѣмъ. Глаголо
егда иже по въсоудѹ на земли оучителя родѡ своимъ стр(а)ст(ь)ми
низложившее доброповѣдныя храбрыники, въсеч(ь)стнаа невѣста
цр(ь)кви почитаетъ(ь).

На л. 202^r Јефрема Сирина: Глаголо ѡ всѣхъ(ь) с(вѣ)т(и)хъ.

На л. 205^v Филотеја патриарха: Глов(о) ѡ всѣхъ(ь) с(вѣ)-
тыихъ, въ немъ(ь)же и ѡ чл(овѣ)чьсцѣмъ Х(ри)с(то)вѣ съсмотре-
нїи въ кратцѣ.

На л. 234^r Јована Златоуста: Глаголо ѡ въсѣхъ(ь) с(вѣ)тыхъ
иже къ всемъ мирѣ мѡчениихъ.

На л. 238^r Јована Златоуста: Глаголо ѡ постѣ с(вѣ)тыхъ(ь)
ап(о)с(то)лъ и ѡ м(и)л(о)стины.

На л. 242^v Јована Златоуста: Глаголо ѡ богатыхъ и ѡ
нищихъ(ь) и ѡ йвраамовѣ жрътвѣ.

На л. 251^v Јована Златоуста: Глаголо ѡ тако възвеличивше
се дѣла твоа, г(оспод)и, вса прѣмѡудрѡстїю сътворишь еси.

30. *Зборник*. Писан на папиру. Сад је без почетка и свршетка, са 338 листи. Опсег му је 29×21 см; површина писма 21×13.5 см; са 27 реди текста. Висина слова 3 мм. Писан је у XV—XVI веку. На л. 2^v под датумом 10 септембра М(оу)ч(е)ніе с(ве)тых(ь) жёнъ Минодоры, Митродоры и Нимфодоры.

На л. 9^v Житіе пр(ѣ)по(до)бніе и бл(а)женніе Θεωδ(о)ры.

На л. 19^r Јована Златоустог: Еказаніе ѿ Лоуки еуг(е)ліста и ѡ Εзерѣ Генисаритѣсѣмъ і ѡ ривах(ь).

На л. 24^v Стра(с)ть с(ве)тыѣ великом(оу)ч(е)нице Ευφиміе.

На л. 30^r Житіе и м(оу)ч(е)ніе с(ве)т(а)го великом(оу)ч(е)н(и)ка Евстатіа и жєни его Θεωπισтіе и чедъ их(ь) Ягапіа и Θεωπισта.

На л. 40^v М(оу)ч(е)ніе с(ве)тыѣ прѣвом(оу)ч(е)ници и равѣни ап(о)с(то)ломъ(ь) Θεклѣ.

На л. 51^v Житіе пр(ѣ)по(до)бніе Εφросини нареч(е)ніе Измарагдумъ.

На л. 56^r М(оу)ч(е)ныѣ с(ве)т(а)го Грїгорїа еп(и)с(ко)па Нелікыѣ Армѣніе и Рипсимїе и Ганїани и инѣх(ь) ας дѣвиць стр(а)-д(а)вшїихъ въ Ар'мѣніи.

На л. 91^r Слово на зачетіе с(ве)тіе Янни, егда зачетъ с(ве)-тоу ю б(огороди)цоу. — Егда приближи се врѣме пророческихъ(ь) проповѣданїи кон'ць прїети.

На л. 95^r Дѣаніе с(ве)т(а)го ап(о)с(то)ла Θомы како въ Ин'дїи полатоу ц(а)реви сѣзда.

На л. 100 Житіе и дѣаніе с(ве)т(а)го ап(о)с(то)ла Х(ри)с(то)ва Θомы. — Быс(ть) по въскр(ь)сенїи г(оспод)а нашего Iv Х(ри)с(т)а ѿ мрѣтвыхъ(ь) събрав'шем' се.

На л. 110^r М(оу)ч(е)ніе с(ве)т(а)го ап(о)с(то)ла Θомы. — Жєна Міздеа ц(а)ра слїшав'ши ѡ бл(а)жен'нѣмъ ап(о)с(то)лѣ Θомѣ.

На л. 114^r Житіе и повѣсть с(ве)тыхъ(ь) 3 отрокъ иже въ Εфесѣ.

На л. 124^v Житіе и жыз'нь и постничество с(ве)тыѣ Матрони.

На л. 143 Житіе и житєльство иже въ с(ве)тыхъ ѡ(тъ)ца нашего Єнавестра, папи римскаго.

На л. 169^v Житіе и жыз'нь Ξєнофон'та Єиг'клитїка и Марїе соупрѣжнице єго и Іѡанна и Аркадіа чедумъ єю.

На л. 179 Јована Златоустог: Слово на срѣтенїе г(оспод)а нашего Iv Х(ри)с(т)а і ѡ Єїмєѡнѣ Іѡаннѣ. — Не тѣчїю плѣть носить г(оспод)ъ нашъ Iv Хс.

На л. 184^v Амфилохија епископа икониског: Глаго на срѣтеніе г(оспод)а нашего Іѵ Х(ри)с(т)а. — Мнѡзи ѿ великихъ чл(овѣ)къ д(ѣ)вствѣ чюдѣт' се.

На л. 190^r Кирила архиепископа јерусалимског: Глаго на срѣтеніе г(оспод)ни. — Радѡи се зѣлаѡ дѣщи Гіѡна.

На л. 193^v Атанасија Великог: Глаго на срѣтеніе г(оспод)а и б(ог)а и сп(а)са нашего Іѵ Х(ри)с(т)а. — Иже настоѣщаа с(ве)щеннаго трѣжѣства.

На л. 207^v Јована Златоуста: Похвалное с(ве)томоу Мелетію архіеп(и)ск(о)поу ан'тїѡхіискомоу и ѡ потѣщаніи съшѣд(ь)ших' се.

На л. 213^r Григорија Ниског: Глаго над(ь)гробное иже въ с(ве)т(и)хъ Великомоу Мелетію.

На л. 220^r Повѣс(ть) како ѡбрѣтена быс(ть) глава с(ве)т(а)го прор(о)ка пр(ѣ)д(ь)тече и кр(ь)стителя Іѡанна. — Иѡѡка два ѿ вѣстока оустрѣмивше с(е) ч(ь)стнаго кр(ь)ста мѣстѣ.

На л. 222^v Ѡбрѣтеніе ч(ь)стныя главы с(ве)т(а)го и славнаго прор(о)ка пр(ѣ)д(ь)т(е)че и кр(ь)ст(ите)ля Х(ри)с(то)ѡ Іѡанна.

На л. 227^v М(оу)ч(е)ныя с(ве)тыхъ(ь) моученикъ ѡ иже въ Севастіи м(оу)ч(е)ніихъ. — Въ вѣрѣмена Ликіана ц(а)ра вѣ гонѣніе веліе на хр(и)стіани.

На л. 234^r Атанасија Великог: Глаго прѣд(ь)празд(ь)нствѣ проповѣдано ѡ бл(а)говѣщеніи прѣс(ве)тіе в(о)городице.

На л. 246^r Григорија Ниског: Глаго на бл(а)говѣщеніе прѣс(ве)тіе бл(а)д(и)ч(и)це наше в(о)городице и пр(и)сно д(ѣ)вие и на Ірїани.

На л. 253^r Григорија архиепископа неокесариског: Глаго на бл(а)говѣщеніе прѣс(ве)тіе в(о)городице. — Д(ь)ньс(ь) агг(е)лъскаго пѣлка пѣснопѣніа оутѣшѣют' се.

На л. 257^r Јована Златоуста: Глаго на бл(а)говѣщеніе прѣс(ве)тіе в(о)городице. — Пакы радости бл(а)говѣстіа, пакы свободы възвѣщеніа.

На л. 260^v Јована Златоуста: Глаго на бл(а)говѣщеніе прѣч(и)стіе в(о)городице. — Иже правды вѣсіа сл(ь)нце.

На л. 263^r Јована Дамаскина: На рождѣство прѣс(ве)тыя в(о)городице. — Прїидѣте вѣси ызыци и вѣс(ь) рѡд(ь) чл(овѣ)чьскы.

На л. 272^r Јосифа Исповедника архиепископа солунског: Глаго на поклонѣніе ч(ь)стнаго и животворящаго кр(ь)ста.

На л. 276^r Моуч(е)ніе с(ве)т(а)го великом(оу)ч(е)ника Х(ри)с(то)ѡ Дїмитріа. — Маѣиміанъ и Ёркоули примѡчи Гоѡи и Гавромати и Римляне.

На л. 280^v Чюдо с(вє)г(а)-о Дїм(и)трїа нже видѣ слѹга его прїшѣд(ь)ше къ нѣмоу агг(є)ли.

На л. 284^r Германа архиепископа цариградског: Прѣс(вє)тїе в(огороди)це егда вьнесена быс(ть) въ цр(ь)ковь трїмн лѣти соуцїи.

На л. 288^v Јована Дамаскина: Слово на Х(ри):(то)во рождѣство. — Ъънигда весна прїидет(ь), тѣлеснїи състави къ обновленїю пакы вьстичѹтъ.

На л. 301^v Јована Златоуста: Слово на рождѣство г(оспод)а нашего Іѹ Х(ри)с(т)а. — Иже вьсѣх(ь) празд(ь)никъ прїиде.

На л. 316^r Слов(о) ѿ ѿсход(ь)нєм(ь) ѿвѣзанїи г(оспод)а нашего Іѹ Х(ри)с(т)а и похвала въ крат'цѣ Бєлнкомоу Бєснїю. — Ёжнь оубо боуд(оу)щїх(ь) вл(а)гъ а не самы же ѿбразь вєщен.

На л. 323^r Василија Великог: Бєсѣда оубѣдител'наа на кр(ь)щенїе.

На л. 333^v Јована Златоуста: На с(вє)таа в(о)гославленїа слово. — Да ѿвѣззѹтъ се вьсака ѕста.

На л. 275^v налази се запис јеромонаха Дионисија, писан 16 марта 1864, родом из Великог Трнова, иначе хиландарског калуђера. Он је прочитао ову књигу кад је „поживео“ у Лесновском Манастиру. Исто то каже и његов грчки запис на л. 300^v. У Лесново је дошао као ефимер из Брање.

31. У библиотеци Српског Семинара налази се још и овај рукопис, који није из Лесновског Манастира: Повѣданїе ѿ дрѣвнѹхъ и повѣстѣхъ. Писан на папиру, величине 20 × 14 cm; површина писма 15.5 × 9.5 cm; са 147 листи. Писан је полууставом са 23 реда на страни. Л. 18^v има свега 5 реди текста, а 19^r је потпуно празан; текст изгледа прекинут. Од стр. 83^r почиње ѿ причахъ съписанїе Снѣа Індїѡха, друзїи же мѣнише ѿко соутъ Дамаскина Іѡанна ѕѣлаѡ пѣснотвор'ца, еже ѿ звѣрѣхъ нарицаемѹхъ Стефанита Іхнїлата. Рукопис је XV—XVI века. Био је раније у манастиру Вољавчи као својина игумана Михајла Нешковића, у средини XIX века.

Рукопис има извесних отстапања према основном тексту, који је саопштио Ђ. Даничић у Starinama II, 1870, 265 и д., а слаже се с типом карловачког рукописа саопштеног тамо у варијантама, само је свакако старији од њега. Текст је ту понегде бољи (ср. на пр. текст стр. 267: и начеть ро҃гомаа

ВЪНЪШНІЕ

еи. ѿ а ѿмѣи ѿха . друзѣи же мѣ
 нише . ѿ кою оупѣ а мѣскниа
 ѿмѣи . сѣмѣи же мѣи кою .
 еже ѿзѣмѣи нарицаемѣи , сѣ
 фаниа . ѿмѣи .

Щрь и мѣне кын въпраша нѣкогѣ
ѡ своихъ философахъ гл҃е. хошѣ
ѡанн притѣю покажеши ми. ка
ко бѣ стн вѣи н лоука вѣи моужѣи.
посрѣбѣебѣ вѣла жнѣ въ враждѣ прѣ
лагаетѣ. еже посрѣбѣ стѣ вѣли
пѣю нѣкыи. любѣ же нѣ рѣхѣхъ.
о нѣ же вѣстрѣемѣте. гл҃е тѣе
накокоу тѣ нѣ кын много сла
вѣи сѣи. н жн тѣе доброволно по
сѣмѣ трѣбѣи нѣмѣ. нѣ бѣ тн
нѣмѣ оумовѣрѣнѣи. нехѣтѣще
лѣностн радѣи. худѣе стѣ во нѣ
когѣ о рѣка дѣла нѣ вѣи кнѣ тн.

земаю рити; поле шерѣте травносно и вод'но), али је понегде писар и недовољно пажљив (ib.; нечтоже бо намъ прискрѣвно нсть; видѣвъ дрѣводѣле дрѣво цѣпица). Према карловачком тексту лекције су овог рукописа у већини случајева боље.

VI НЕКОЛИКО РУКОПИСА ИЗ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

1. *Требник*. Писан на папиру, без почетка, иначе добро очуван. Величина 14.5×9 cm, а површина писма 10.5×7 cm, са 175 листи. Л. 98—116 дописани су другом руком и доцније. Иза 116 л. испало нешто, а нови текст на л. 117 иде без почетка. Од л. 152 избледели остаци старијег текста, а од л. 160 долази други размер у словима. Дотле било је на страници по 19 реди, а одатле по 15, односно од л. 168 по 16.

На последњем листу су ови записи:

Бѣ лѣто зрѣѣ бѣс(тѣ) зла зима. Дрѣжа снѣгъ ꙗ м(ѣ)с(ѣ)ца. Ѣ рож(даства) Х(ри)с(то)ва аѣмѣ и... (избледело и нечитко) то лѣто.

Други: Бѣ лѣт(о) ѡ рож(даства) Х(ри)с(то)ва аѣмѣ бѣс(т) апатимѣ (!).

Трећи: Бѣ лѣто зрѣѣ, а ѡ рож(даства) Х(ри)с(то)ва аѣна бѣс(тѣ) скоупа храна.

Рукопис је нађен у оставштини пок. свештеника Љубомира Пеће и потиче вероватно из Босне. Писан је у XVI—XVII веку.

У изводу из црквених канона има нешто од занимљивих накнадних тумачења. На пр.: Ђце кто ѣсть мръцино љли оѣдак-лен'но љли п'тицею поражено љли вѣкъ оѣѣсть љли пѣсъ љ не(тѣ) мрътво љ незатечен'но живо љ крѣвъ не ѡтечетъ ѡ роуки чл(овѣ)-чѣс'кыне да поститъ ѣ лѣта љли ꙗ д(ѣ)ны соѣхо да ѣсть. Ђце ли оѣстрелантъ љли поѣшкѣмъ оѣвѣ љли любо каково ѡрѣжѣ железно љце љ мрътво ѡвѣрѣцетъ ѡ воудѣтъ крѣвъ ѡтѣкла ѡ нѣга то да ѣсть безъ сѣмненѣа, речен'но бо не(тѣ) вѣ крѣвѣи мѣсъ д(оу)шѣ не ѣсти, понѣже скотѣ нго крѣвъ не(тѣ) д(оу)ша. — Или: Ђце кто љзмѣцетъ дѣтица своѣа на рѣспоутѣа дѣ га кр'стетъ кой га ѡвѣрѣцетъ нго, нѣе г(лаго)лютъ да живо боудѣ ꙗкоже воѣсловѣтъ. Ђце ѡвѣрѣцетъ нго Тоѣр'чинѣ љ кр(ѣ)ститъ нго с(вѣ)щенникъ ѡтрѣче съ Тоѣр'чином(ѣ) ꙗко съ коѣмѣмъ, да извержетъ се по мѣ правнаѣ с(вѣ)тѣнх(ѣ) љц(о)с(то)лѣ. — Или: Чѣродѣа сѣи реч(ѣ) вѣхѣвъ љ прѣрицѣтель вѣсѣкъ лѣи љ ѡлово љли бѣвомъ љли нѣч'мѣномъ п'шенѣцомъ љли конци љ ѡбѣанѣа ѡбѣанѣ љ чл(овѣ)кѣмъ подаванѣ

ѣ лѣт(ъ) да не причѣсти се. — Ср. В. Јагића *Starine* VI, 1874, 112 и д.; А. Јацимирског, *Сборникъ* отд. рус. языка и словесности XCVIII, 679.

2. *Требник*. Леп рукопис писан на папиру, вел. 13.5×10 cm; површина писма 10.5×7.5 cm; са 14 реди на страници. Веома оштећен, без почетка и свршетка, са 174 листа. Првих 7 листова оштећено с десног рубца знатно; л. 9—10, 114—116, 123, 149—153 доцније уметнути. Од л. 17—22 има само по 10 реди на страници. Л. 34 крпљен. Од л. 141—8 други уметнути стари текст. Од л. 161 до краја иде доцнији уметак. На л. 163^v почиње једна популарна поука: † *Гъзданиѣ, дѣтицъ родѣ рѣтѣнскомѣ, неписмена и оштећена, али врло занимљива. Она је с краја XVIII, док је остали рукопис с почетка XVII или из половине XVII века. Рукопис је нашао у Босанској Крајини прота Душан Кеџмановић.*

Та поука гласи овако: Да се и ви крстите крщениемъ моимъ и да се ѡчистите ѿ грѣхъ вашихъ. Ђи же не послѣшайте заповѣди мое и свѣтѣ крщение мое ѡскверните, али ми делѣ вашимъ не послѣшайте мое ѡ горе вамъ. Не знате ли и не вѣсте ли како [8] свѣтѣю неделаю ѡцѣ сѣдѣти живимъ и мртвимъ васѣи васеленѣи? Кои не послѣше заповѣди мое ѡгнаѣсѣ га ѿ лица моего; добро же творѣщимъ ѡцѣ рѣчи: пр[и]дете ва(а)г(ослове)ни ѡца моего наследѣите ц(а)рс(т)во мое сготованое вамъ ѿ сажоженныхъ морѣ (!). Я зло творѣщимъ ѡцѣ рѣчи: Иди ѿ мене пр[о]клетѣи ва ѡганъ вечни сготован д[и]аволѣи и гонѣме его ва вечное мѣчение. Я Иудѣи не верѣюще име мое и пак[и] заклинаю азъ ꙗко ѿ тѣхъ тѣхъ... (изједено) ми молебнице, аще се не... несте ѿ грѣха вашихъ... не спазите стрѣ... се не сѣмолите и прѣ... не счините скоро... послати вамъ гнева... мои каже се никто не пада и поража ва[с] ѿ землѣ проклетъ да...

3. *Требник*. Леп рукопис на папиру; обим 14.5×9.5 cm, површина писма 9.5×6.5 cm; са 22 реда на страници. Рукопис нема почетка ни свршетка, али је иначе врло добро очуван; у њему су сад 222 листа. У синаксару се од нашихъ светаца помињу: Иларион Мегленски (33^v—34^v), Арсеније (36^v—37^r), Стеван Дечански (42^r—43^v, Стефана иже въ Дечахъ), Св. Сава (68^{r-v}, с овом примедбом: аще ли колиши пои въ ꙗко с(вѣ)тымъ ѡ(тѣ)цемъ ѡ ѡдаѣет се слоужба праз(ника) въ дѣи съ слоужбою с(вѣ)т(а)го ѡавы съ рассоужденіемъ; аще ли колиши ꙗко с(вѣ)т(о)моу ѡсобѣ ѡдаѣет се праз(никъ) въ ꙗко, Симеон Немања (74^v), Св. Ѓи-

рил (75^r), Јоаким Сарандапорски (105^v—106^r). Рукопис, писан по неком старом узору, потиче из XVII века, а припадао је најпре неком манастиру.¹ У њему се налазе два каснија записа. Први на л. 37^r гласи: Писа Томо Ђвђовичъ 1795 мана 3 8 Фочи. Испод тога: Ђна книга попа Ђимеѡна. Други на л. 217^r: 1795 год. Знати се када нарече попъ Ђимеѡнъ да поидет на Иеросалимъ. Рукопис је мени поклонио фра Паво Драгићевић са Широког Бријега, а он га је купио од једног муслимана у Мостару.

Стихира Св. Симеону, коју је објавио Ст. Станојевић у Гласу XLIX 15, подудара се с нашом у овој књизи дословно сем речи: просъкѣтѣ се. Као пробу текста дајемо ове стихире Стевану Дечанском:

Ц(а)рство еже на земли добрѣмъ вкръмляе, страд(а)лче, и баграницоу носе смѣрено стежа моудрованіе, нишнихъ посецае и симъ хлѣбъ раз(ь)драбляе. Тѣмже прѣб(о)жствѣнаа троица ц(а)рствіа коупно м(оу)ченичѣства вѣнцѣмъ оуѣвѣзе те.

Другаго Константина стежа те цр(ь)квы бл(а)гочестіемъ бл(а)женне и кротостію, правдою и м(и)л(о)стинѣми, нъ и великом(оу)ч(е)ника и страд(а)лца истинна. Тѣмже и тобою красещи се въпїетъ: Стефанъ мнѣ похвала и оутврѣжденіе.

4. Одломак из једног шребника. Свега два папирна листа, величине 15·5 × 10·5 см, с површином писма 10·5 × 10 см. Рукопис изгледа доста млад и потиче с краја XVII или из почетка XVIII века. Текст молитве побратимства је нешто друкчији од оних, које саопштава П. Срећковић у Гласнику срп. учен. друштва, књ. LXIII, 276 и д. Очуван гласи овако:

Г(оспо)ди б(о)же нашъ болшю и прѣвю заповедъ дави еже любити тебе б(о)га и твор'ца нашего ѿ васех(ь) дшѣ, ѿ васех(ь) мисли и крепости нашихъ; и вторю подобню си еже любити искренаго ѿко самъ себе и ва сию двою васемъ законъ и пророкомъ вѣсти; нащивѣ деломъ исплнити се сва васех(ь) на благодатию прес(вѣ)таго твоего д(оу)ха свѣди да тебе спасю нашимъ искренаго спасению сгождающе вбѣтованне твое ползчимъ благага ѿко влад(и)це и спасѣ нашимъ прилежно припадающе молим се скоро селити милостивно помиаси.

¹ Ср. са л. 2^v ова јектенија: Пом(о)лим се ѡ дръжавныхъ и с(вѣ)тыхъ господѣи и ц(а)ри нашихъ(ь)... О о(тѣ)цѣ нашемъ гроумене и въсен еже ѡ Х(рист)е братѣи нашихъ... Поменемъ православные ц(а)ре, хтитори с(вѣ)т(а)го храм(а) сего, родители и сродники наше прѣжде оусѣпше ѡ(тѣ)це и братѣю нашихъ.

Г(оспо)ди Іс Хѣ, б(о)же наш(ъ), заповед(ъ) новѣю дави зче-
никомъ своимъ еже любитъ дрѣгъ дрѣга, примї жрѣтвѣ (!) свю ва
вставление грѣховъ всех(ъ) насъ правоверних(ъ) раб(ъ) твоих(ъ)
и сеникѣва насъ ка твоеи благодатїю... (замрљано) искренемъ лю-
бовъ д(оу)хомъ твоимъ свѣтїхъмъ, ѡбнови и крѣпко свю ва
дрѣзе ва ср(ъ)дце нашаѣ, да твоею ѡже ка слове твое искренѣго
заповѣди исполнающе на свое свю на земаю ва сие почискающе
бѣдемъ, но ѡже ко славо твое искр'ненаго созданию и спасению.
Таже застѣпи, спаси. По том(ъ) прокуме гл(а)сѣ д. Таже ап(о)-
с(то)лѣ ка Коринѣим(ъ)... (измрљано). Братїе любещимъ е(о)га
ва сах(ъ). Євг(е)лїе Іѡвана зач(е)ло нѣ; їектениѣ и ѡпѣстѣ биваетъ.

На другом листу је молитва: над бољених(ъ). Одломак
овог требника нашао је г. прота Душан Кеџмановић у Босан-
ској Крајини и поклонио га библиотеци Српског Семинара.

5. *Одломци требника са синаксаром.* Писани на папиру,
величина 10.5×7.5 cm, с готово нимало маргине. Рукопис је
с краја XVIII века, с утицајем руског, писан од недовољно
писмена народског човека (пише, на пр. овако: ва славѣ и
пофалѣ с(вѣ)тин српски зчителе и просветителе Єимѣвна и светега
Єавѣ, те ѣ ваславѣ и поквалѣ светаго Єтевана). Очувано је свега
46 листова.

Уза њих предао је г. прота Душан Кеџмановић Срп-
ском Семинару још 8 листова сличног рукописа, али нешто
мало ширег облика (10.5×10 cm). И овај други рукопис није
старији од XVIII века, истог је типа и исте писмености (на пр.
из песме „Возбраном војеводи“: „но ѡко имѣѣае дережавѣ непо-
бѣдимѣ ѡ власки насъ вѣди свободи да зовеѣ те, радѣи се неѣе-
сто нѣнеѣетнаѣ“).

6. *Синаксар.* Папирни рукопис из више делова. Обим
 14.5×10 cm, површина писма неједнака и неуредна. У руко-
пису је свега 75 листи. Први лист исписан је и замрљан раз-
ним покушајима пера; на л. 1^v стоји запис: Єна книга Тѡдора
ѡсачиѣ, и неколико рачунских бележака уз поновне огледе
пера. На л. 2^r почиње Єїнаксаръ (месеѡм мартом) писан
курзивом и то рукописом из прве половине XVIII века. Од
јужнословенских светаѡа помињу се ту Теофан Рилски (12
марта), кнез Лазар, Иларион Рилски, Арсеније „патриѡара срѣ.“
(28 октобра), краљ Милутин (црвеним словима!), краљ Стеван
(11 новембра, исто црвеним словима), св. Сава, св. Симеон. С

л. 29^r прекида се текст и почињу забелешке другом руком: На 1775 ѣ Сараевѣ знати се происхожденіе ч(ѣ)стни двѣр ч(ѣ)стнаго и живо..... Иза тога долази један бојаџиски рачун. Од л. 30^r—40^r почиње нов текст молитава писан руком којом и онај недовршени запис, али у руској рецензији. Писао је неки Васо, који се помиње у последњој молитви („моли в(о)га ѡ мѣ грѣшномъ Наси“). Иза тог долазе разне белешке, рачуни, проба пера и сл. На л. 42—46 забележени су неки народни лекови. На л. 50^v—51^r има записа, из којих излази да се власник ове бележнице (да ли Тодор бојаџија или његови наследници?) бавио продавањем икона и панаџијара. На л. 57^r има почетак писма: благородном и високопочетеном г(осподи)нѣ кѣрѣ Гимѣиѣ рекше физографѣ вса ѣсрдно ѡсилаемъ (!).

У истој књижици пришивен је остатак неког старијег рукописа, истог формата, где се налазе делови *часова*. Тај старији рукопис је српске рецензије, XVII века, са 18 реди на страни, и са површином писма 11.5 × 7.5 cm. У њему је свега 17 листи. На последњем листу је запис: Ђа книга Ђаве Мо-старлица, кѣпио ѣ за ѡ аспри. Тако да се зна, на *дѣлѣ*ма. Рукопис је поклонио у Сарајеву др. Милош Лесковац В. Ћоровићу.

7. *Проповеди*. Писање на танкој хартији, која је пропуштала мастило; због тога су читаве странице или једва читљиве или уопште нечитке. Величина 18 × 11 cm, а обележени писани простор хвата 15 × 9 cm. Рукопис проповеди има 45 обележених листи, од којих су половина (од 27 л. унапред) изгрижени и једва употребљиви. На л. 46 има овај запис: Ђеї проповѣды испїса Ђлаиновѣиѣ оу Фрѣшкон Горы, оу манастирѣ Нѣзкс. Ђовѣршкѣ м(ѣ)сѣца марта ѡї на а 1797 лето.

Преписивач рукописа уносио је у рускословенски изворни текст много народног језика, пошто су проповеди одређене широком пуку. Овај преписивач био је ијекавац, иако се то по горњем запису не би могло судити. У тексту налазимо, међутим, облике: днѣте (1^v), нїнеси (ib.), нїесѣ (2^v), цвїѣти (8^v), корнѣиѣ (9^r), свнѣта (10^r), внѣка (10^v), грѣшнїѣмъ (14^r), жнѣиѣм (18^v), свнѣтѣ (27^r) и сл. Има чак и један икавски облик: заповїдіѣ (33^r). Овај текст има и иначе много народског: писање *ж* за *х* (грѣкѣ, ветки (7^v), чак облачакѣ (7^v), кодаиствѣѣ (18) іс-кодѣтѣ (31^r), прикодѣтѣ (27^v); или уопште нема *х* (ѡнѣмо 9^v, ѡнѣ 10^r, 19^r, 32^v, наодимо 34^r). Сравни даље облике ѡбѣщо (11^r),

наншо (ib.), вознесо се (11^v), послао (13^r), просвѣщавао и освѣщавао (13^v); или виће тј. виђе (16^v) и вићети (22^r); Гецмнанию (18^r); ср. фразу: ѿкле ѿ се снѣ̃ вознесо (17^v). Има знак *ћ* (*к*) за *ћ* и *ћ*: поред горњег *виће* ср. још све могући (2^r), грађани (3^r, 6^r), измѣкс (9^v) могућство (13^v), наполнићемо се (19^r) и сл.

У осталом делу књиге има много празних листова; записа о дуговањима, парусијама, болести; многе пробе пера итд. Преписано је још Ракићево *Жиѣије Алексија „божјег човека“* („ѣ староме Римѣ великоме“) и *Жиѣије мученице Варваре* („ѣ времена Масимиана црѣ“); и на крају *Клеѣва ѣавола*. Рукопис је нашао у Босанској Крајини (у њему се спомиње Гомионица) г. прота Душан Кеѣмановић.

В. Ђоровић